

ČAS.

ČÍSLO 142

DUBEN-ČERVEN
2023

ČASOPIS MASARYKOVA DEMOKRATICKÉHO HNUTÍ

Z OBSAHU ČÍSLA 142/2023

■ Slovo předsedy	1
■ T. G. Masaryk v kraji českých bratří	2
■ Profesor Masaryk a Ukrajina	19
■ Nesmí zmizet z paměti	25
■ TGM – Život, dílo a obraz pro současnost a budoucnost – XV. ročník soutěže, školní rok 2021/2022	31
■ Proslov k poslednímu rozloučení s Pavlem Pecháčkem ve Svatovítské katedrále	36
■ Střípky z mozaiky	38

Foto na obálce:

Neznámý autor, Charlotta Garrigue, ČTK (Czech Press Agency)

Slovo předsedy

Milí členové Masarykova demokratického hnutí, vážení příznivci našeho hnutí!

Nedávno jsem hovořil s jedním členem našeho hnutí, oslavil 80 let svého života, a ač to neví, udělal mi velikou radost. Chodí na pravidelné zdravotní prohlídky, řídí automobil, stará se o vztahy ve své rodině, má zájem o dění v MDH, v naší republice a ve světě. Mít zájem je projev psychického zdraví a vede k aktivitám, na které máme sílu, kompetenci a dovednosti.

V našem hnutí jsou lidé, kteří jsou obdivuhodní. Dělají mnoho dobrého pro ostatní, podporují naši činnost, projevují k nám sympatii a přejí si, aby se naše hnutí nadále rozvíjelo. To mě velmi těší a setkání s takovými lidmi se stává balzámem na duši celého vedení MDH.

Paní Charlotte Masaryková zesnula 13. 5. 1923, je to tedy sté výročí od její smrti v tomto kalendářním roce. Byla to velmi inteligentní a citlivá žena, hudebnice, matka pěti dětí, vykonala mnoho dobrého pro svého manžela a tím i pro vznik Československé republiky. Měla intenzivní vztah k umění, ale také k matematice. Pokud máte zájem o její život, doporučuji si přečíst knihu od *Lenky Slívové: Charlotta, žena T. G. M., Mladá fronta, Praha 2018. Biografie Charlotty Garrigue Masarykové. ISBN 978-80-204-5023-4.* Můžeme tedy na její osobu vzpomínat a nechat se jí inspirovat.

Daří se nám spolupracovat s dalšími organizacemi, které jsou s námi ideově spřízněné, dochází k setkávání mezi námi, často i prostřednictvím pana doc. V. Preclíka i naší paní tajemnice ing. B. Zapletalové. Panu místopředsedovi bc. E. Lukasovi se podařilo mnoho aktivit, stabilizoval naši ekonomickou situaci, je ve spolupráci a v kontaktu s našimi krajany na Ukrajině. Ve vedení MDH vytváříme aktivity, které jsou prezentovány hlavně na Facebooku.

Zaujal mě text T. G. Masaryka, ocituji ho:

„Mnoho lidí stárne jen z pohodlnosti, že už nechtějí nic dělat. Nestárnout, to není jen udržet se, ale pořád růst, pořád získávat; každý rok má být, jako by člověk vystoupil o příčli na žebříku výš. Sám dávám pozor, stárnu-li; kontroly své duševní schopnosti, paměť, kombinačnost a ostatní. Jak bych viděl, že ztrácím nějakou hlavní schopnost, udělám hned místo mladším.“

Citace je vybrána z knihy *Hovory s T. G. Masarykem* od Karla Čapka. Mně se tato citace líbí, protože ukazuje pokoru T. G. Masaryka a jeho sebekontrolu. Jsem si vědom, že mnozí mladí lidé jsou velmi staří, protože toto pozná-

ní nemají. Mladých starců je mnoho a poznáme je podle plodů jejich práce.

Četba knihy od Karla Čapka by se mohla stát pro nás drobným úkolem, abychom o těchto textech přemýšleli a zapálili se pro odkaz tohoto velkého muže, který nechtěl být oslavován, ale chtěl, aby jeho ideje vstoupily prostřednictvím spřízněných lidí do reality. Každý z nás na tom můžeme mít svůj osobní podíl.

Váš *JOSEF DOLISTA*
předseda MDH

T. G. MASARYK V KRAJI ČESKÝCH BRATŘÍ

Prázdniny v Klášterci nad Orlicí roku 1890 a další pobyty v podorlickém regionu (1888–1890) aneb TGM na cestě k české otázce

Zakladatel masarykovského časopisu *Čas*, Masarykův mladší vrstevník a krajan z moravského Slovácka Jan Herben (1857–1936) kdysi napsal, že T. G. Masaryk s rodinou během letních prázdnin většinou unikal daleko od Prahy, nejčastěji na Moravu či na Slovensko. Tento Herbenův postřeh je dosti výstižný, neboť letní prázdniny trávené na čerstvém vzduchu sehrávaly v Masarykově životě vždy významnou úlohu.¹ Přesná je ale i narážka na lokaci Masarykových pobytů. Od Masarykova příchodu do Prahy na podzim roku 1882 až do počátku první světové války roku 1914 (tedy během dlouhého období třiceti dvou let) trávil Masaryk letní prázdniny v Čechách (jimž současníci říkali Království) jen osmkrát.

Zajímavé je, že z těchto osmi prázdninových pobytů v Království mířili Masarykovi hned šestkrát do východních Čech – do dnešního Královéhradeckého a Pardubického kraje a do části kraje Vysočina náležející k Čechám. V letech 1883 a 1884 byl prázdninovým cílem Potštejn při řece Divoké Orlici poblíž Vamberka, roku 1890 Klášterec nad Orlicí pod Orlickými horami²

¹ Herben, J.: *T. G. Masaryk, I.* Praha 1928, s. 218–219.

² Z geografického hlediska se Klášterec nad Orlicí nachází na rozhraní geomorfologických celků Orlické hory a Podorlická pahorkatina, přechod mezi nimi není však pro pozorovatele v terénu patrný. Vzhledem ke skutečnosti, že většina dalších lokalit zmiňovaných v tomto článku náleží k Podorlické pahorkatině a rovněž nadmořská výška Klášterce odpovídá daleko spíše podhůří

(oproti Potštejnu asi o dvacet pět kilometrů výše proti proudu téže řeky), roku 1903 Velký Dřevíč na Hronovsku, roku 1904 pak Dobruška, kde tehdy Masarykovi trávili jen druhou část prázdnin. A konečně roku 1906 jižnější lokalita, Krucemburk na Vysočině nedaleko Havlíčkova rodiště Borové, v kraji, jenž Masaryk letmo poznával již v červnu téhož roku ve směru od Pardubic, během cyklistického výletu s tamním redaktorem a politikem Aloisem Hajnem (1870–1953).³ Zbylé dva pobyty v Čechách se pak odehrály v blízkosti Prahy, a to především z důvodu nedostatku času a Masarykovy potřeby být v daném momentu blízko pražskému dění. Roku 1886, když planuly rukopisné boje, tak Masarykovi strávili volné dny v Řevnicích při Berounce jihozápadně od Prahy, v létě 1896 u Nového Jáchymova, 12 kilometrů severozápadně od Berouna.

Masarykovy východočeské prázdninové pobyty často souvisely s přítomností místních evangelických komunit. Do Potštejna se Masarykovi jako čerství Pražané vypravili v letech 1883 a 1884, neboť se jednalo o vyhledávanou prázdninovou destinaci pražských profesorů a intelektuálů a Masaryk se chtěl se svými novými kolegy neformálněji seznámit. Navázal zde však zároveň kontakt s pastorem Eugenem Schmidtem (1844–1914), který podle svědectví Masarykovy dcery Alice výrazně ovlivnil náboženské myšlení jejího otce.⁴ Za letního pobytu ve Velkém Dřevíči na Hronovsku roku 1903 byl zase Masaryk častým hostem na evangelické faře v Hronově, kam chodíval za místním erudovaným evangelickým duchovním Josefem Šárou (1843–1923), jenž mu vyprávěl o hronovském regionu, jeho historickém vývoji a náboženské kultuře.⁵ Roku 1906 bydleli poté Masarykovi v Krucemburku v evangelické škole.⁶ V případě prázdninového pobytu pod Orlickými horami roku 1890, kdy Masarykovi našli ubytování v Klášterci nad Orlicí, tomu však bylo trochu jinak. Masaryka do regionu přitahovala nikoliv evangelická přítomnost, nýbrž dávná českobratrská minulost.⁷

než horám (hladina řeky pod 500 m n. m., terén obce pod 600 m n. m.), dávám přednost obratu podorlický region, příp. podhůří.

³ Hajn, A.: *Zdroj životních úspěchů*. In: *Českoslovenští evangelíci T. G. Masarykovi*. Praha 1930, s. 61; Hajn, A.: *Jak bývalo u Masaryků. Hlas revoluce*, roč. III, č. 46, 13. 11. 1947, s. 6.

⁴ Masaryková, A.: *Dětství a mládí. Vzpomínky a myšlenky*. Praha 1994, s. 24. Srov. též příspěvek Eugena Schmidta *Moje první návštěva v Potštýně* a příspěvek Theofila Reichela *Bratrská církev v Potštýně*. In: Potštýn. *Vzpomínky letních hostů a přátel zátiší potštýnského*. Potštýn nad Orlicí 1897, s. 158–165. Dále srov. pojednání o synovi Eugena Schmidta, který byl s Masarykem též v kontaktu, Štěpán, J.: *Walter Eugen Schmidt*. In: *Masarykův sborník*, XI.-XII. Praha 2004, s. 170–181, kde k Eugenu Schmidtovi blíže viz s. 171–172.

⁵ Kulíř, B.: *T. G. Masaryk na Náchodsku. Vzpomínky a obrázky. Od kladského pomezí*, roč. II., č. 6–7, s. 90–91.

⁶ Janáček, J.: *Masarykovi v Krucemburku*. In: *T. G. M. na Vysočině. Masarykovi a Krucemburk. Pamětní tisk k pobytu Tomáše Garrigua Masaryka na Českomoravské vysočině*. Praha – Krucemburk 1996, s. 16.

⁷ Dávám v textu přednost termínu „Žambersko“ před obratem „Žamberecko“, který se též běžně

Prázdniny roku 1890 trávené pod Orlickými horami náleží k méně známým Masarykovým letním pobytům.⁸ A přeci lze vyslovit předpoklad, že právě ony společně s kratšími výlety do regionu Žamberska a Orlického podhůří (podniknutými od podzimu roku 1888 do zmíněného léta roku 1890) sehrály významnou úlohu v Masarykově myšlení. Zvláště pak v jeho uvažování o české otázce, jež se nakonec stalo námětem stejnojmenné knihy z roku 1895. V díle *Česká otázka* vyslovil Masaryk tezi o propojení mezi českou reformací a českým národním obrozením a právě ona se před první světovou válkou stala popudem k rozproudění sporu o smysl českých dějin. V souvislosti s tím Masaryk rovněž konstatoval, že nejvlastnější jádro českých dějin představuje Jednota bratrská a její učení.⁹ Tedy náboženská skupina, která našla své první útočiště na podorlickém venkově, v Kunvaldu na Žambersku.

V obci Kunvald (od roku 2008 městys), nacházející se pět kilometrů severně od Žamberku, se zastánci biblického učení v pojetí Petra Chelčického usadili roku 1457, kdy jim k tomu dal svolení tehdejší zemský správce a pozdější český král Jiří z Poděbrad. Lokalita byla vybrána proto, že obec vyhořela a místo bylo částečně vyliďněno. Významnou roli sehrála ale i její zapadlá poloha. Na obec mezi kopci nebylo z žádného směru vidět a jinakost českých bratří tak mohla uniknout pozornosti.¹⁰ Při putování podorlickým krajem je zdáli patrné, že kunvaldské pohorské chaloupky jsou schovány v údolíčku mezi svahy a samotný nenápadný domek Na Sboru, dnes muzeum českých bratří, návštěvník od silnice snadno přehlédne. Až při zaostření oka jej v dnešních dnech prozrazuje neokázalý naoranžovělý kalich v dřevěném štítu na pohled skrovného stavení. A snad právě tyto rysy Masaryka pohnuly k tomu, že v sérii článků *Člověk a příroda* (publikované na pokračování v časopisu *Květy* během roku 1890) napsal: „Krásné kamenné domy italských měst jsou mnohem, mnohem chladnější než naše milé, dřevěné, slaměné chaloupky.“¹¹

vyskytuje ve webovém prostředí. „Autoritativnější“ variantu „Žambersko“ užívá z klasické literatury Štech, J.: *Žambersko. Vlastivědný sborník*. Žamberk 1933. V nejnovější době jim mikroregion pojmenovává např. web Českého statistického úřadu, srov. https://www.czso.cz/csu/x/charakteristika_spravniho_obvodu_zamberk.

⁸ O tom svědčí i fakt, že na webové Mapě TGM zpracovávané Masarykovým ústavem a Archivem AV ČR nejsou Masarykovy návštěvy Žamberska z let 1888–1890 ani prázdninový pobyt pod Orlickými horami roku 1890 zatím zaneseny (informace platná k datu 4. 3. 2023), viz <http://tg-masaryk.cz/mapa/>.

⁹ Masaryk, T. G.: *Česká otázka – Naše nynější krize*. Praha 1947 [1895], s. 208.

¹⁰ K dějinám Kunvaldu srov. rozsáhlou práci Adamec, S.: *Kunvald. Historie obce a osídlení*. Ústí nad Orlicí 2021, která je ale prioritně věnována novějšímu vývoji. Na problematiku českých bratří je více orientována publikace Trejtrar, F. – Hejl, M.: *Kapitoly z dějin městyse Kunvaldu a Jednoty bratrské*. Kunvald 1992. Srov. též <https://www.kunvald.info/historie>; <https://domekna-sboru.e-cirkev.cz/>; <https://www.kunvald.info/domek-na-sboru>.

¹¹ Masaryk, T. G.: *Člověk a příroda. Příspěvky k sociologické mesologii*. In: *Masaryk, T. G.: Slovanské studie a texty z let 1889–1891*. Praha 2007 [1890], s. 202–203. Pozn.: „mesologie“ =

Obr. 1: Zapadlý a nenápadný domek Na Sboru (archiv autora)

Podobný motiv pak Masaryk použil i v *Naší nynější krizi*, publikaci přímo navazující na zmiňovanou *Českou otázku*, kde v samém závěru hovořil o humanismu, jehož ztělesněním byli dle jeho hodnocení právě čeští bratři. Postavil přitom do popředí jako vzor takového člověka, jenž „svůj cit národní živě bude mít zakotvený ve své rodné víšce, ba v své rodné chaloupce, to bude pro jeho cit ten bod, z něhož vypáčí [rozuměj „vydobyde“, „vykřesá“ – pozn. M. S.] ten náš svět český... a tento silný, pravý cit k vlasti má každý, kdo o vlasti a o citech mnoho nemluví“.¹² Masaryk zde tak vlastně spatřoval příklad toho, jak nenápadně a neokázale by mělo vypadat češství a české národní snažení, vnímané jednak ze zorného úhlu věčnosti (*sub specie aeternitatis*), jednak z pohledu lidství překračujícího jakékoliv národní hranice.

Jak tedy probíhalo a jak vypadalo Masarykovo seznamování s podorlickým krajem českých bratří, k němuž docházelo v letech 1888–1890, a zvláště pak letní pobyt Masarykovy rodiny v Klášterci nad Orlicí roku 1890?

Krátké návštěvy v podorlickém regionu (1888–1890): Žambersko a Kunvald

Do podorlického kraje na Žambersko přijel Masaryk poprvé v říjnu roku 1888. Tento krátký dvoudenní pobyt s českobratrskou tradicí regionu nesouvisel, měl však vyústění, které přinejmenším intenzifikovalo Masarykův zájem o

nauka o vlivu geografického a přírodního prostředí na člověka a společnost.

¹² Masaryk, T. G.: *Česká otázka – Naše nynější krize*, s. 422–423.

podorlické osudy Jednoty bratrské. Masaryka tehdy pozval k návštěvě (vlastně za účelem vzájemného osobního seznámení) místní rodák, proslulý vídeňský chirurg profesor Eduard Albert (1841–1900), po němž dnes nese název pražský Albertov a který ve svém rodném městě často pobýval.¹³ Eduard Albert měl kontakty v nejvyšších kruzích monarchie, intenzivně se zajímal o české politické a společenské dění i o spor o Rukopisy. Byl nakloněn aktivitám skupinky realistů, k jejímž čelným představitelům Masaryk náležel, oceňoval časopis *Čas* a ujal se úlohy zprostředkovatele mezi realisty a staročechy. Počítal přitom s tím, že by realisté do budoucna mohli vystupovat pod staročeskými křídly.¹⁴ Za situace, kdy staročeská politika ztrácela ve srovnání s mladočeskou konkurencí na dynamice, mohli podle Albertova názoru právě realisté přispět k jejímu obrození. Do Žamberku tehdy Masaryk přijel společně se svým realistickým souputníkem Josefem Kaizlem (1854–1901). Předmětem návštěvy byla vedle otázky vstupu realistů do politiky i snaha získat Albertovu podporu pro přeměnu realistické tiskoviny *Čas* (vycházející od roku 1886 jako čtrnáctideník) v týdeník. Profesor Albert v té souvislosti přislíbil finanční pomoc. *Čas* začal s týdenní periodicitou vycházet následujícího roku 1889 a Albert se stal příležitostným pseudonymním přispěvatelem tohoto nového týdeníku i intelektuální revue *Athenaeum*.¹⁵

Albert byl ale rovněž žamberským lokálním patriotem a autorem řady historicky a vlastivědně orientovaných prací o Žambersku a podorlickém kraji. Psal tak například o žamberském rodákovi, vynálezci Prokopu Divišovi (1698–1765), jenž je současníkům znám především jako vynálezce hromosvodu. Tento nový Masarykův známý se však jako lékař nejvíce zajímal o Divišo-

¹³ Albert si v Žamberku na pozemku s výhledem na okolní hory nechal vystavět vilu, kterou užíval od léta roku 1889 a kam jako hosty zval přední představitele českého veřejného a vědeckého života (včetně T. G. Masaryka). Po Albertově smrti dědici vilu prodali a na počátku 20. století bylo v areálu zřízeno první sanatorium pro léčbu tuberkulosity v českých zemích, jež na Albertovu památku dostalo název *Albertinum*.

¹⁴ Ze Žamberku pocházel též realistům blízký fyzik August Seydler (1849–1891), blízký přítel Masaryka a jeho rodiny z 80. let a kolega z pražské univerzity (obě rodiny obývaly byty ve vinohradské vile Osvěta, Masaryk v letech 1884–1888). Je proto otázkou, do jaké míry právě on přispěl k tomu, že realisté vstoupili do Albertova povědomí. K problematice srov. šířeji Kokešová, H.: *Vztahy Eduarda Alberta s realisty*. In: *Na pozvání Masarykova ústavu*, 2, Praha 2005, s. 31–55.

¹⁵ Podle dobových Masarykových záznamů přispěl tehdy Albert na vydávání *Času* částkou 2000 zlatých. Polák, S.: *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou*, II. Praha 2001, s. 185, který vychází z archivního záznamu AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sig. O-4-13-533, k. 533, dále srov. tamtéž, s. 178, 183–184, 380. Kokešová, H.: *Eduard Albert (1841–1900). Český intelektuál ve Vidni*. Praha 2014, s. 188; Kokešová, H.: *Eduard Albert. Příspěvek k životopisu a edice korespondence*. Praha 2004, s. 284; *Dopis Albert-Masaryk*, říjen 1888. In: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeski*. Praha 2009, s. 74–75, ke kontextu navázání vzájemných vztahů pak i další korespondence tamtéž, s. 57–74.

Obr. 2: Žamberk – pohled ve směru od Klášterce nad Orlicí (archiv autora)

vo zkoumání využití elektřiny pro terapeutické účely. Na základě pramenů pak identifikoval jako Divišovo rodiště Helvíkovice u Žamberku (dnes západní žamberské předměstí).¹⁶ Albert inicioval též vydávání *Paměti žamberských* (1889–1893) a publikoval různé místopisné a vlastivědné články z regionu.¹⁷ Pro intelektuální kontakty s T. G. Masarykem bylo nicméně podstatné zejména jeho studium osudů Jednoty bratrské v podorlické oblasti, což byla problematika pozdějšímu prvnímu československému prezidentovi velmi blízká.¹⁸

Další setkání měli Masaryk a Albert dohodnuto na období vánočních svátků roku 1888, kdy měl Masaryk do Žamberku přijet znovu. Schůzka se však nakonec uskutečnila v Praze, a to právě kvůli Albertově historickým a vlastivědným badatelským zájmům dotýkajícím se dějin rodného kraje. Albert si tehdy v Praze dohodl konzultaci s profesorem Augustem Sedláčkem (1843–1926), odborníkem v oboru historického místopisu a znalcem českých hradů, a hledal v muzeu archivní prameny k dějinám Žamberku.¹⁹ Masarykovy

¹⁶ Články o Divišovi publikoval Albert v *Osvětě*, Českém časopisu historickém i ve vídeňské *Wiener medizinische Presse*. Roku 1898 je pak u příležitosti dvoustého výročí Divišova narození shrnul v knížce s titulem *Prokop Diviš věnované městu Žamberku*.

¹⁷ Reprint knihy Albert, E. – Chotovský, K.: *Paměti žamberské*. Brno 2012 [1899]. K místním dějinám pak Albert publikoval články *Jak se Žambereckým vedlo za války třicetileté*, *Tvrz ve Slatině u Žamberka* či separátní spis *Primátorové žamberští*.

¹⁸ K problematice publikoval články Albert, E.: *Památky po Bratřích českých v Žamberce*. Časopis *Musea Království českého*, 64, 1890, s. 147; Albert, E.: *Památky po Bratřích českých v Kunwaldě*. Časopis *Musea Království českého*, 65, 1891, s. 209–214.

¹⁹ *Dopisy Albert-Masaryk*, 18. a 19. 12. 1888. In: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 89, 90; Polák, S.: *T. G. Masaryk, II.*, s. 183, 383.

korespondenční i osobní kontakty s Eduardem Albertem pokračovaly v následujících dvou letech a byly poměrně intenzivní. Kromě setkání uskutečněných v Praze přijel Masaryk za Albertem do Žamberku roku 1889 i 1890, v obou případech v pozdním jaru na Svatodušní svátky. V červnu 1889 přicestoval společně s Josefem Kaizlem a zval i svého dalšího realistického souputníka Karla Kramáře (1860–1937), ten však nedorazil. Na návštěvě u Alberta v Žamberku se tehdy zřejmě sešel širší okruh českých intelektuálů (jak bývalo Albertovým zvykem). Doložena je například přítomnost filologa a jazykovědce Jana Gebauera (1838–1907), klíčové postavy v odborné argumentaci proti pravosti Rukopisů.²⁰ Kaizl se tehdy v Žamberku zastavil jen krátce a možná se i s Masarykem minul (jak naznačuje následný Masarykův dopis Kramářovi), Masaryk však zůstal na Žambersku týden – dle vlastního vyjádření byl utrmácen společenským životem a chtěl strávit pár dní mimo pražský ruch.²¹

Právě během jara roku 1889 uskutečnil Eduard Albert společně s Masarykem a spisovatelem Jaroslavem Vrchlickým (1853–1912) výpravu po podorlickém kraji, při níž společně stopovali česko-bratrskou tradici a navštívili Kunvald, dávné útočiště Jednoty bratrské. Asi kilometr za obcí, v lokalitě mezi silnicí z Kunvaldu do Klášterce nad Orlicí a tzv. Předním dolem, se této trojici českých intelektuálů podařilo na základě topografických pramenů identifikovat tehdy již vyschlý potůček zvaný Jordán a studánku zasypanou ve 40. letech 19. století, z níž stružka zřejmě kdysi vyvěrala. Jednalo se o místo, které sehrávalo významnou úlohu v biblické imaginaci českých bratří a kde Jednota bratrská po vzoru Jana Křtitele a předovýchodní řeky Jordán křtila své stoupence. Dnes je lokalita Jordán zastavením na naučné stezce „Po stopách jednoty bratrské“. Původní genius loci, narušený ostatně již v dobách Masarykovy návštěvy, utrpěl další ránu v 70. letech 20. století v souvislosti s meliorací okolních polí. Nově bylo místo upraveno roku 1992 a do současné podoby poté roku 2017. Objevení lokality ze strany Alberta, Masaryka a Vrchlického zde dnes připomíná pamětní cedule. Jordán našich dnů je skupinou stromů tvořících malý nenápadný hájek uprostřed rozlehlých polností. Turisticky je

²⁰ *Dopis Masaryk-Kramář*, 2. 6. 1889. In: *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*. Praha 2005, s. 89, srov. tam i pozn. 1; Kaizl, J.: *Z mého života*, II. Praha 1911, s. 543. Gebauerovu přítomnost dovozuje na základě dopisu E. Albert – J. Černý z 22. 6. 1889 Kokešová, H.: *Eduard Albert (1841–1900)*, s. 200.

²¹ *Dopis Masaryk-Kramář*, 19. 6. 1889. In: *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, s. 91; *Dopis Georg Albert [syn Eduarda Alberta] – T. G. Masaryk*, 5. 6. 1889, AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor-I-15, k. 689, v kontextu k tomuto synovi Eduarda Alberta srov. též Kokešová, H.: *Po stopách jednoho dopisu*. In: Doubek, V. – Hájková, D. (eds.): *Život plný neklidu. Sborník k devadesátinám historika Jaroslava Opaty*. Praha 2014, s. 201–204 (tj. edice a překlad dopisu Georga Alberta T. G. Masarykovi z 14. 2. 1926, kde Georg Albert v závěru vzpomíná na dávné osobní setkání s Masarykem, Kaizlem a Kramářem v Žamberku).

místo jen skrovně navštěvované, alespoň tak se mi zdá, soudě podle bujné nešešapané červnové trávy, kontrastující v době mé návštěvy s okolními čerstvě posečenými seny na okolních polích, jež valníky chvatně odvážely do přístřeší v očekávání medardovských dešťů.²²

Obr. 3: Lokalita Jordán s pamětní cedulí, kde mj. stojí:
„Potvrdit pravost místa, kde studánka měla být, se roku 1889 vypravili do Kunvaldu
T. G. Masaryk, J. Vrchlický a žamberský rodák dr. E. Albert.“ (archiv autora)

Od následujícího roku 1890 se pozice realistů a staročechů vzdalovaly, především v souvislosti s tzv. punktacemi, respektive jedním z jejich bodů, plánem česko-německého jazykového uspořádání v českých zemích, jež staročesi akceptovali. Tento plán němčinu v německojazyčných oblastech upřednostňoval více než češtinu v těch českojazyčných. Svěbytní realisté proto povolna mířili k budoucí symbióze s mladočechy (byť v Masarykově případě problematické a jen velmi dočasné). Vztahy s Eduardem Albertem tím začaly ochladat. Přesto Albert Masaryka (společně s dalšími představiteli českého

²² Viz Albert, E.: *Památky po Bratřích českých v Kunwaldě*. Časopis Musea Království českého, 65, 1891, s. 209–214, kde Albert popsal výsledky svých kunvaldských bádání. Ve zmíněném článku Albert též např. identifikoval domek čp. 238 v Kunvaldu jako lokalitu někdejšího bratrského sboru (následně tzv. staré školy). Zmínka o společné výpravě s Masarykem a Vrchlickým na s. 214 se však jmenovitě dotýká jen objevení Jordánu. Z Albertova podání zároveň není jednoznačně zřejmé, zda se termín výpravy do Kunvaldu kryl se zmíněnou Masarykovou návštěvou v Žamberku o Svatodušních svátcích, nebo se jednalo o jiný časový bod během jarních měsíců roku 1889. K dnešní situaci lokality Jordán srov. zvl. <https://www.turistika.cz/mista/jordan/detail>; <https://www.kunvald.info/naucne-stezky>; <https://www.kunvald.info/zajimavosti/jordan>.

veřejného života blízkými realistům) pozval opět na Svatodušní svátky do Žamberku. Přijeli Masarykův realistický kolega Josef Kaizl, historik Jaroslav Goll (1846–1929), spisovatel Antonín Zeman (alias Antal Stašek, 1843–1931) a nakonec zřejmě i spisovatel Jaroslav Vrchlický, který měl s okruhem okolo časopisu *Čas* komplikované vztahy, neboť ten se kriticky vymezoval vůči jeho tvorbě. Masaryk kvitoval, že Albert na realisty přes rostoucí názorové rozdíly nezanevřel. V Žamberku tehdy Masaryk pobýval od pátku 23. do úterý 27. května.²³

Kam na prázdniny? Volba prázdninové lokality roku 1890

Skutečnost, že Masarykovi právě roku 1890 přijeli do podhůří Orlických hor na prázdniny, však nesouvisela s politikou ani s Eduardem Albertem. Rodina měla vícero důvodů, proč toho roku vynechala svůj v posledních letech obvyklý letní pobyt ve slovenské Bystřičce u Martina a zvolila si Klášterec nad Orlicí osm kilometrů severovýchodně od Žamberku a pět kilometrů východně od Kunvaldu, táhlou pohorskou ves lemující tok Divoké Orlice, k němuž nepřilehlé domy jakoby stékají z okolních svahů. Nejvýznamnější příčina byla přitom velmi smutná. Druhého března 1890 se Masarykovým narodila dcera Eleonor, jejich čtvrtý potomek, která od samého počátku churavěla. Zkraje léta se její zdravotní stav jevil jako velmi špatný a 18. července malá dcerka zemřela.²⁴ Jednalo se jistě o situaci velmi zarmucující. Smrt některého z potomků v nejtělejší věku představovala však událost, která v 19. století stále ještě potkávala velkou část rodin. I proto ji rodiče psychicky snášeli nesrovnatelně lépe než dnes.

Dalším důvodem, proč Masarykovi onoho roku necestovali na podstatně vzdálenější Slovensko, byl i fakt, že tehdy měnili své pražské bydliště – stěhovali se z Nového Města na Malou Stranu. Ze Slovenska by byly zájízdky do Prahy podstatně komplikovanější. Z poštovních razítek a údajů na Masarykově dobové korespondenci je zřejmé, že Masaryk během prázdnin trávených v Klášterci nad Orlicí minimálně jednou zajel do Prahy (ve dnech 7.–8. srpna) a lze oprávněně předpokládat, že tomu tak bylo právě kvůli nutnému zařizování ohledně změny bydliště. V dopisu svému realistickému souputníkovi Josefu Kaizlovi tak 7. srpna napsal: „Stěhuji se a mimo to mám koncept [rozuměj „program“ – pozn. M. S.] jaksi potrhaný.“²⁵

²³ *Dopis Masaryk-Albert*, 21. 5. 1890. In: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeski*, s. 182; tam rovněž pozn. 5 na s. 183, která cituje Masarykův záznam z AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. P-32-2, k. 221. Kokešová, H.: *Eduard Albert (1841–1900)*, s. 213. Žamberské setkání v květnu 1889 bylo patrně pokusem sladit postup realistů a reformní skupiny ve staročeské straně (tzv. škarďovci).

²⁴ Polák, S.: *T. G. Masaryk, II.*, s. 237–238.

²⁵ *Masaryk-Kaizl*, 7. 8. 1890. In: *Korespondence T. G. Masaryk – Josef Kaizl*. Praha 2011,

Změna bydliště neznamenal v životě Masarykových nikterak zvláštní záležitost. Během období mezi příchodem do Prahy roku 1882 a propuknutím první světové války v roce 1914 vystřídali Masarykovi celkem devět pražských adres. V souvislosti se stěhováním roku 1890 je však třeba učinit poznámku, která se dotýká Masarykova niterného vztahu k „čerstvému vzduchu“, ba i k venkovu jako takovému. Právě výměna adresy roku 1890 byla totiž symptomatická tím, že rodina definitivně přesídlila z pravého vltavského břehu pražských měst (kde žila v letech 1884–1890) na levý břeh malostranský.²⁶ Zatímco pravobřežní Prahu vnímal Masaryk jako „město“, tehdejší Malá Strana a Hradčany (kde našel i všechna další bydliště pro svou rodinu) mu byly daleko spíše poklidnou, napůl venkovskou lokalitou, skrze níž tehdejší Praha v západním směru rychle doznívala.²⁷ Zmíněný fakt usnadňuje pochopit, proč Masaryk tak vřele přistupoval k dříve jmenovaným „českým chaloupkám“, ať již těm podorlickým z Kunvaldu či Klášterce, nebo těm, jež znal z rodného Slovácka svého mládí.

Letní prázdninový pobyt v Klášterci nad Orlicí (1890)

Na prázdniny do Klášterce nad Orlicí Masarykovi přijeli někdy mezi 21. a 26. červencem 1890.²⁸ Když v poslední červencové dekádě odjížděli z Prahy, napsal Kaizl Kramářovi, že Masaryk klid a fyzický odpočinek na venkově už velmi potřeboval, neboť působil schlíplým dojmem.²⁹ Zdrojem poznatků o Masarykově pobytu v Klášterci nad Orlicí a okolí je zejména vzpomínka publikovaná v říjnu 1937 vzdělaným kláštereckým rolníkem Josefem Dolečkem (1884–1948), jehož otec s Masarykem během tohoto letního pobytu často rybařil v Divoké Orlici a vedl s ním četné intelektuálně a politicky laděné rozmluvy. Vzpomínka je to zjevně do značné míry nepřímá, zprostředkovaná Dolečkovým otcem, který se s Masarykem během prázdninového pobytu

s. 87–88. Pražské poštovní razítko má pak také následný dopis Masaryk-Kaizl, 8. 8. 1890. In: Tamtéž, s. 90.

²⁶ K výčtu pražských bydlišť a jejich popisu srov. detailně Tichý, J.: *Deset pražských bytů rodiny Masarykových*. Praha 2006, ke stěhování roku 1890 především s. 58, 63.

²⁷ Právě v tomto duchu psal Masaryk svému příteli (posluchači Masarykových přednášek z vídeňského období), opavskému psychiatrovi Ernstu Boeckovi (1857–1924). Uvedl přitom, že do města chodí jen přednášet, jinak se mu vyhýbá [městem mínil pravobřežní Prahu]. *Dopis Masaryk-Boeck*, 24. 9. 1897, cit. dle Polák, S.: *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou*, III. Praha 2004, s. 372.

²⁸ 21. července Masaryk o svém plánovaném odjezdu do východních Čech zpravil Kramáře, Kaizl poté 26. července Kramáře informoval, že Masaryk na prázdniny odjel předchozí týden. *Dopis Masaryk-Kramář*, 21. 7. 1890. In: *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, s. 104; *Dopis Kaizl-Kramář*, 26. 7. 1890. In: Kaizl, J.: *Z mého života*, II., s. 596. Druhá polovina července byla obvyklým termínem pro odjezd na prázdniny, trvajících v případě Masarykových obvykle do poloviny září.

²⁹ *Dopis Kaizl-Kramář*, 26. 7. 1890. In: Kaizl, J.: *Z mého života*, II., s. 596.

v Klášterci sprátilil – samotnému autorovi bylo roku 1890 pouhých šest let.³⁰ Autor vzpomínky Josef Doleček byl přítom (podobně jako jeho otec) nanejvýš charakteristickým představitelem autentického sociálního typu českých pohorských písmáků, nadaných samouků z prostých venkovských poměrů. Na svých pozemcích zaváděl moderní agronomické postupy a inspiroval řadu místních rolníků, kteří k němu přicházeli pro radu. Zapojoval se aktivně do politického života, byl devět let starostou a též agrárnickým poslancem. Stal se rovněž členem syndikátu novinářů, autorem řady článků a vydal také básnickou sbírku.³¹

Ubytování našli Masarykovi v hostinci U Holendů (dnes U Mostu), a to v malém pokojíku tohoto patrového stavení. Hostinec představoval tehdy dle Dolečkova podání jedinou větší a výstavnější budovu v obci, tvořené jinak výhradně „malými bídnými chaloupkami a dřevěnými statečky s malými okénky, povětšinou jen s jednou místností“. Pod okny pokojíku, kde Masarykovi bydleli, byla na návrh spisovatele a čestného občana Klášterce nad Orlicí Jaroše Gammy (1867–1948) roku 1935 umístěna pamětní deska. Ta na domě visí dodnes, není však příliš zřetelná, neboť je umístěna vysoko nad zemí v úrovni prvního patra a neseznámený kolemjdoucí ji tak patrně přejde bez povšimnutí.

Obr. 4: Ubytovací hostinec v Klášterci nad Orlicí, kde Masarykovi o prázdninách 1890 bydleli (archiv autora)

³⁰ Doleček, J.: *Ze vzpomínek na prázdninový pobyt T. G. Masaryka r. 1890 v Klášterci n. Orlicí. Československý zemědělec*, XIX, 15. 10. 1937, s. 330. Odtud je bez dalších odkazů čerpáno i v následujícím textu.

³¹ K postavě Josefa Dolečka viz <https://www.klasterecnadorlici.cz/osobnosti>.

Dnešní Klášterec má již tvářnost docela jinou, než jak jej pro dobu Masarykova pobytu vylíčil Doleček. Dřevěné chaloupky s malými okénky rozhodně nejsou jeho rozpoznávacím rysem, jednoznačně převládají bytelná zděná stavení. Klášterecký občan necht' mi v mém konstatování jako pouhému návštěvníkovi promine mou případnou nepřesnost, nabytou takřkajíc panoramatickým pohledem z ptačí perspektivy. Přiznávám, že jsem do Klášterce přijížděl s představou získanou četbou Dolečkova článku a ve struktuře obce asi mírně romanticky očekával pozůstatky oněch dřevěných statečků. Trochu ke své lítosti jsem na ně nenarazil – je si nicméně třeba uvědomit, že bývaly spíše východiskem z nouze v chudém pohorském kraji než jakoukoliv výhrou pro jejich tehdejší obyvatele. Prostředí obce je však bezesporu neméně malebné než v časech Masarykova prázdninového pobytu. Od budovy, kde Masaryk s rodinou v létě 1890 bydlel, se naskýtá krásný pohled přes říčku překlenu touto mostem směrem ke gotickému kostelíku Nejsvětější Trojice. V souvislosti s prvním československým prezidentem je třeba též zmínit, že se v obci nachází Masarykova základní škola.³²

Obr. 5: Masarykova základní škola v Klášterci nad Orlicí (archiv autora)

³² K dějinám obce viz Skalická, J.: *Klášterec nad Orlicí – jeho vznik a nejstarší historie*. Vlastivědné listy Pardubického kraje, 4/2010, s. 22-23, dostupné online http://www.kraj.kppardubicka.cz/stranky/cti-prispevky.php?id=Klasterec_nad_Orlici_%96_jeho_vznik_a_nejstarsi_historie. Dále srov. dokument Historie obce dostupný z webu obce, <https://www.klasterecnadorlici.cz/file.php?nid=892&oid=7860616>. Ke klášterecké škole srov. Skalická, J.: *Klášterec nad Orlicí - kdy a jak v Klášterci škola a školství začalo*. Vlastivědné listy Pardubického kraje, 3/2011, dostupné

Dolečkova poeticky laděná vzpomínka na Masarykův letní pobyt pod Orlickými horami je líčena neskrývanou optikou místního rodáka a lokálního patriota. V tom je jistě značně subjektivní. Obsahuje však zároveň historicky zajímavé postřehy, jež je třeba blíže zmínit. Motivy, proč si Masaryk pro letní pobyt zvolil právě Klášterec nad Orlicí a podorlický kraj, spojoval Doleček jednoznačně s českobratrskou minulostí regionu, přičemž se odkazoval na Masarykova vyjádření z rozhovorů s místními písmáky. Těm tehdy Masaryk řekl, že přijel na podorlický venkov „poznávat a studovat duši prostého horského, kdysi českobratrského lidu“, a právě v tomto duchu se zajímal o proslulou písmáckou tradici místních sedláků a chalupníků, mezi nimiž nalezl řadu pozorných čtenářů. Vedle aktivní relaxace v přírodě to byl podle Dolečka právě výše zmíněný důvod, proč Masaryk strávil prázdniny „zde v těsné blízkosti památné kolébky českobratrské, Kunvaldu, v centru kdysi českobratrského kraje, vzdáleného všeho ruchu světského, [kraje] bohatého na historii, kde každý kámen zříceninami svých četných hradů... mluví zkazkami dávné naší minulosti“.

Přes počáteční nedůvěru místních způsobenou jeho městským původem se Masaryk s některými zdejšími písmáky blíže poznal a spřátelil, zvláště při rybolovu. Vedle Dolečkova otce k nim náležel i vzdělaný krejčí František Rous, jenž se stal předlohou pro postavu písmáka Jiráka v díle spisovatele Rudolfa Medka (1890–1940) *Ohnivý drak* (1921). Dalším příkladem byl tehdy ještě velmi mladý rolník z Líšnice (od Klášterce po proudu řeky směrem k Žamberku pod dnešní vodní nádrží Pastviny) Josef Kepřta (1872–1951), který se posléze stal vůdcem rodícího se agrárního politického hnutí na Žambersku. Kepřta byl činovníkem regionální politiky a veřejného života (jednatel Hospodářsko-čtenářské besedy, člen obecního zastupitelstva, obecní rady i okresního zastupitelstva v Žamberku) a nakonec i zemským poslancem za agrární stranu (1911–1913) za obvod venkovských obcí okresů Žamberk a Ústí nad Orlicí. Podle Dolečkova podání vstoupil Kepřta do života Masarykových i mnohem později, během první světové války, kdy hospodařil na dvoře ve Spáleném Poříčí na Plzeňsku a v nelehkých válečných dobách finančně podporoval Masarykovu ženu Charlottu a dceru Alici.³³

Již zmiňovanému rybaření se Masaryk během pobytu v Klášterci nad Orlicí věnoval velmi často, Dolečkovými slovy „potuloval se celé dny... po březích řeky... a nad zátokami a lesními tůňemi prostál celé hodiny“. Divoká Orlice byla v tomto úseku svého toku proslulá jako řeka s neobyčejným množ-

online http://www.kraj.kppardubicka.cz/stranky/cti-prispevky.php?id=Klasterec_nad_Orlici_-_Kdy_a_jak_v_Klasterci_skola_a_skolstvi_zacalo.

³³ K Josefu Kepřtovi srov. <https://www.osobnostiregionu.cz/osoby/1469-josef-kepřta-1872>; *Orlické noviny*, 15. 3. 2002, s. 7.

stvím pstruhů. Tuto říčku, vinoucí se od severu k jihu celým Kláštercem, měl Masaryk ostatně přímo pod okny ubytovacího hostince. Na nádherné a četné pstruhy vyskytující se v Divoké Orlici poukázal kdysi již jezuita Bohuslav Balbín (1621–1688), který v osmnáctém století obracel místní bratrské obyvatelstvo na katolicismus – v jeho době byly ryby údajně hlavním zdrojem obživy tamního horského obyvatelstva. Právě z Balbínových textů měl Masaryk zřejmě informaci o místních poměrech výborných pro rybaření.

Obr. 6: Výhled od oken ubytovacího hostince přes řeku (archiv autora)

Masaryk během svého letního pobytu v Klášterci nad Orlicí hojně navštěvoval okolní region. V pramenech zaznamenané cesty mířily do měst Žamberku a Letohradu a okolních vsí Líšnice a Pastviny, obcí po proudu řeky směrem k Žamberku, kde žili jeho místní přátelé.³⁴ Velmi pravděpodobné jsou návštěvy ve vzpomínaném dávném útočišti českých bratří v Kunvaldu i další turistické putování po okolí – to lze vyvozovat z poznatků o jiných Masarykových letních prázdninových pobytech i o Masarykově životním stylu obecně, jež ukazují, že Masaryk byl vždy náruživým turistou, dychtivým po poznávání širšího i vzdálenějšího prostředí. Z korespondence s Karlem Kramářem víme, že Masaryk měl rovněž v úmyslu navštívit Potštejn, letovisko vyhledávané pražskými intelektuály, kde Masarykovi strávili dvoje prázdniny v letech 1883 a 1884.³⁵ Kramář jej dopisem z 18. srpna informoval, že na prázdninách v Pot-

³⁴ Srov. lokality zmiňované v dopisu Masaryk-Kaizl, 1. 9. 1890. In: *Korespondence T. G. Masaryk – Josef Kaizl*, s. 98.

³⁵ K dobovému letovisku Potštejn srov. blíže Kokešová, H.: *Návštěvy univerzitních profesorů v*

šteině je varšavský profesor slavistiky ruské národnosti Konstantin Jakovlevič Grot (1853–1934), s nímž se Masaryk roku 1887 při cestě směřující do Ruska setkal v polském hlavním městě. Dvacátého druhého srpna však Masaryk Kramářovi odpověděl, že Grot už z Potštejna odjel a tudíž se s ním neviděl – není přitom zřejmé, zda se Masaryk o Grotově odjezdu dozvěděl přímo na místě (tedy v Potštejně) nebo korespondenčně či jinou zprávou.³⁶

S žamberským rodákem Eduardem Albertem, který stál u prvních Masarykových výprav do kdysi českobratrského podorlického kraje, se Masaryk během prázdnin nejspíše příliš nevidal. Do Žamberku dorazil se svou rodinou za Albertem možná v poslední srpnové dekádě – 22. srpna psal Kramářovi, že právě jedou učinit u profesora poprvé oficiální návštěvu. Prokazatelně byl pak Masaryk u Alberta 2. září, krátce před návratem z letního venkovského pobytu do Prahy. Vztahy s Albertem však tehdy doznivaly a oba muži se názorově dále vzdalovali. Masaryk si stěžoval, že Albert smýšlí čím dál více staročesky a miji se s představami realistů, což v dopisech z prázdnin často opakoval svým realistickým souputníkům Kramářovi a Kaizlovi. A dokonce přitom uvedl, že Albertova blízkost je mu zde ve východních Čechách nemilá.³⁷

Co se týče intelektuální činnosti, věnoval se Masaryk během prázdnin zejména otázce zdokonalení a reorganizace realistické tiskoviny *Čas*.³⁸ Z názorů místního obyvatelstva vytušil nespokojenost s dobovou českou politikou, jmenovitě s grégrovským mladočeštvím, a vyvodil z nich touhu po třetí straně vedle staročechů a mladočechů, jež by byla jakýmsi sjednocením obou politických principů. Toto zjištění utvrdilo Masaryka v přesvědčení, že by on a jeho realističtí souputníci měli ve svém vystupování a projevech „podškrtnout realism“, neboť „teď už přece každý k němu může se znáti bez obavy“.³⁹ Po-

Potštejně. In: *Cestování Čechů a Poláků v 19. a 20. století*. Praha 2008, s. 156–166; Kokešová, H.: *Klimatické lázně v Potštejně a sportovní využití letních hostů*. In: Blümllová, D. - Kubát, P. a kol.: *Čas zdravého ducha v zdravém těle*. České Budějovice 2009, s. 354–368.

³⁶ *Dopis Kramář-Masaryk*, 18. 8. 1890. In: *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, s. 183; *Dopis Masaryk-Kramář*, 22. 8. 1890. In: Tamtéž, s. 185. Grot trávil v Potštejně prázdniny vícekrát a napsal o nich stať Na březích Díkoj Orlicy, kterou uveřejnil roku 1891.

³⁷ *Dopisy Masaryk-Kaizl*, 7. 8. a 14. 8. 1890. In: *Korespondence T. G. Masaryk – Josef Kaizl*, s. 87–88, 94; *Dopis Masaryk-Kramář*, 22. 8. 1890. In: *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, s. 185, srov. dále tamtéž, pozn. 9 na s. 186 na zákl. Městské muzeum Žamberk, f. E. Albert, Pamětnice E. Alberta, se zápisem z 2. září 1890 (zda se uskutečnilo setkání v Žamberku 22. 8. není jednoznačné).

³⁸ Tento úmysl deklaroval před odjezdem na prázdniny v dopisu Karlu Kramářovi, *Dopis Masaryk-Kramář*, 21. července 1890. In: *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, s. 179. Že se otázkou skutečně zabýval ukazuje dopis odeslaný z Prahy po návratu z prázdnin, *Dopis Masaryk-Kramář*, 7. 9. 1890. In: Tamtéž, s. 188.

³⁹ *Dopis Masaryk-Kaizl*, 1. 9. 1890. In: *Korespondence T. G. Masaryk – Josef Kaizl*, s. 98: „Pozoruji tu okolí bedlivě – nejen Žamberk, ale i Kyšperk [Letohrad – pozn. M. S.] a okolní vesnice – nikde není mladočešství specificky grégrovské, ale nespokojenost a přání po III. straně

chybnosti o politickém angažmá realistů v rámci mladočeské strany, k němuž tato skupinka během roku 1890 směřovala, tak na základě hmatatelné zkušenosti z konkrétního českého regionu bobtnaly ještě dříve, než se Masaryk roku 1891 na dva roky stal mladočeským poslancem vídeňské Říšské rady i českého Zemského sněmu. Věstily, že Masaryk skutečným mladočechem nikdy nebude.

Podle původního plánu zamýšleli Masarykovi setrvat v Klášteřci nad Orlicí alespoň do poloviny září, jak bylo u jejich prázdninových pobytů zvykem a jak to Masaryk před odjezdem na prázdniny avizoval Karlu Kramářovi. Již 14. srpna ale Masaryk Kaizlovi psal, že na prázdninách zůstane jen do konce měsíce a 22. srpna poté Kramářovi oznamoval, že se do Prahy vrátí 3. září. Toto datum návratu poté 1. září v dopisu potvrdil i Kaizlovi. Důvodem bylo zřejmě nepříznivé a extrémně deštivé počasí. Třetího září se tak Masarykovi vraceli z prázdnin právě v době, kdy Prahu zasáhla jedna z největších vltavských povodní 19. století, která zatopila Staré Město a prothla několik pilířů Karlova mostu.⁴⁰

Závěrem: Kraj českých bratří, české regiony a česká otázka

Klášteřecký rolník Josef Doleček ve své vzpomínce na Masarykův prázdninový pobyt v kraji českých bratří s jistou dávkou smutku konstatoval: „Nevrátil se sem již nikdy víc, ač svým osobním přátelům sliboval každým rokem, že sem opět zavítá.“⁴¹ Dolečkova vzpomínka nicméně zároveň zřetelně naznačuje, že s některými z místních písmáků (právě je Doleček zjevně minil „osobními přáteli“⁴²) byl Masaryk i později alespoň v určité formě kontaktu. Právě v kontextu Masarykova letního pobytu v dávném kraji českých bratří je třeba zdůraznit, že drobný, avšak vzdělaný venkovský člověk, disponující vedle nabytého školního vzdělání i rozsáhlými poznatky samouka, občan s jinak prostým povoláním, představoval onen ideál českého člověka, o němž se Masaryk později zmiňoval v samém závěru *Naší nynější krize*.⁴² Do jaké míry byli inspirací právě písmáci, venkovští intelektuálové z kraje pod Orlickými horami, je pochopitelně otázkou pro rozsáhlejší diskusi a vlastně i pro další historický výzkum. Zde postačuje setrvat u konstatování, že styky s drobnou

= sjednocení obou stran.“

⁴⁰ Polák, S.: *T. G. Masaryk, II.*, s. 241, 415. Dopisy Masaryk-Kramář, 21. 7. 1890 a 22. 8. 1890. In: *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, s. 179, 185; *Dopisy Masaryk-Kaizl*, 14. 8. a 1. 9. 1890. In: *Korespondence T. G. Masaryk – Josef Kaizl*, s. 94, 98.

⁴¹ Doleček v závěru stručně zmiňuje, že Masaryk jako prezident při cestě po východních Čechách krátce navštívil Žamberk a též obec Rybná nad Zdobnicí osm kilometrů západně od tohoto města, kde se setkal s pokrokovým katolickým knězem a národním buditelem Janem Selicharem (1858–1941).

⁴² Masaryk, T. G.: *Česká otázka – Naše nynější krize*. Praha 1947 [1895], s. 422–423.

regionální inteligencí ztělesňovaly velmi podstatnou součást Masarykových prázdninových pobytů, a to nejen roku 1890.

Na konci 19. století nabývaly přitom v Masarykově životě intenzivně na významu přednáškové výjezdy do českých a moravských měst (zpravidla víkendové), určené lokální inteligenci. Jejich obsah býval někdy vzdělávací, jindy se dotýkal aktuálního politického a společenského dění. Tyto regionální přednášky Masaryk často pojil s turistickým i hlubším odborným poznáváním našich regionů. I když byly Masarykovy regionální přednášky podstatně četnější až na samém přelomu století, první z těchto Masarykových vystoupení se konalo právě na konci onoho roku 1890, kdy byl Masaryk na prázdninách v Klášterci nad Orlicí. Jeho dějištěm se stal polabský Kolín.⁴³ Velmi zajímavé je v té souvislosti konstatování, k němuž dospěl biolog a filosof Emanuel Rádl (1873–1942), jenž za svých studentských let Masaryka poznal jako vysokoškolského vyučujícího. Podle jeho názoru si Masaryk v dekadách před první světovou válkou zajistil daleko větší respekt a vliv těmito svými přednáškami pro veřejnost než výukou na univerzitě. Právě během veřejných přednášek mluvil svobodně a velmi kriticky a získával si skutečné žáky, které měl na univerzitě často jen nominálně.⁴⁴ Masaryk je tak v nemalé míře součástí našich regionálních i lokálních dějin, skrze něž též sám často dospíval k české otázce a k celonárodnímu programu. To je aspekt, na který bychom určitě neměli zapomínat. Masarykovy pobyty v kraji českých bratří z let 1888–1890 a zvláště prázdninový pobyt roku 1890 v Klášterci nad Orlicí jsou toho dokladem.

MILAN SCHOLZ

⁴³ O tomto vystoupení konaném 28. 12. 1890 informoval *Čas*, V, 1891, č. 1, 3. 1. 1891, s. 11–12, přetisk části Masarykova projevu viz Masaryk, T. G.: *Úpadek strany staročeské*. *Čas*, V, č. 1, 3. 1. 1891, s. 6–8.

⁴⁴ Rádl, E.: *Masaryk universitní pedagog*. In: *Masarykův sborník*, V. Praha 1932, s. 433.

Profesor Masaryk a Ukrajina

V této nelehké době, kdy je současná Ukrajina deptána ruskými „tanky a děly“ ve válečném konfliktu, byl jsem požádán o zpracování tohoto tématu v článku našeho časopisu. Je to téma velmi aktuální, avšak obtížné. Ve vztahu k Rusku byl zpočátku profesor Masaryk téměř stejných názorů jako Karel Havlíček Borovský (Rusko je tím, čím Evropa byla), které postupem času a dějinných událostí specifikoval. Velký vliv měly jeho pobyty v carském Rusku, krátký záblesk možných počátků demokracie po roce 1905, Masarykovo působení v Rusku a na Ukrajině před a po Zborovské bitvě v roce 1917, bolševický převrat a vyhlášení „Ukrajinských Univerzálů“ v roce 1918. A také odjezd z Ruska do Ameriky, kde se k němu přihlásili představitelé amerických Rusinů se zájmem o společný Československý stát.

První cestu do Ruska podnikl profesor Masaryk již v roce 1887 a další hned v roce 1888. Jeho vycestování z tehdejšího Rakouska-Uherska právě do této země nebylo nikterak lehké a odpor vzbudilo i u vedení pražské univerzity. Rusko jej nejvíce překvapilo, přestože byl připraven, ze všech zemí, kam dosud cestoval. A přivezl si z té země řadu zážitků a poznatků. V té době měl za sebou i publikování první části „Slovanských studií“, které vzbudily i zájem právě sedmdesátiletého vůdce Národní strany Františka Ladislava Riegra, jak jsme si v našem Času (137) již ukázali.¹ Třetí cestu do této země vykonal až roku 1910. Při všech těchto cestách se pohyboval víceméně také na území dnešní Ukrajiny. Podle profesora Josefa Dolisty se Masaryk o tyto národy zajímal již od dětství a tuto skutečnost zachytil i v předmluvě svého největšího díla o této oblasti, nazvaném „Rusko a Evropa“². Od ruských spisovatelů čerpal znalost Ruska, snažil se ji dodatečně doplnit studiem dějin a návštěvami v zemi. Zajímal se zejména o kulturu, společenský život a sociál-

¹ Profesor Masaryk tam osobně využil své nedávné seznámení s redaktorem Františkem Pazdírkem (ten se dostal do kontaktu s Masarykem již v říjnu 1888 v souvislosti s polemikou o Lamanského názorech na **slovanskou otázku**) a přivedl ho na myšlenku, podpořit snahy realistů o spolupráci se staročeskými konzervativci. Pazdírek, který měl s Riegrelem dobré vztahy, navštívil Masaryka znovu, po uveřejnění první části „Slovanských studií“, a informoval se o jeho názorech na otázku slovanskou. Dle jeho vlastních slov jej Masaryk ubezpečil, že je proti vzrůstajícímu se přílišnému rusofilství, a poté se ještě několikrát sešli, aby jednali o českých vnitropolitických poměrech. Pazdírek sjednal Masarykovi schůzku s Riegrelem, také k objasnění jeho názorů.

² V předmluvě spisu v roce 1913 Masaryk uvádí: „Jako dítě slýchal jsem všelijaké epizody z ruské kampaně roku 1849, kterou rodina na Slovensku zažila; velice pak na mne působilo vypravování kalendářní o svatyních a zázracích v Rusku – trápila mne pochybnost, jak se mohly v zemi nekatolické dít zázraky... O několik let později polské povstání 1863 mě rozrušilo; byl jsem na straně revoluce a Poláků, ale zároveň zase byl jsem veden k tomu počívat se o Rusku.“

ní postavení obyvatelstva. Zdaleka nebyl „rusofilem“, obdivoval (a kriticky posuzoval) však Dostojevského³, Tolstého⁴, Pisarevského, další spisovatele a básníky i umělce (skladatele, hudebníky, sochaře i malíře). Ke sporu rusko-polskému, který se též týkal území nynější Ukrajiny, se Masaryk vyjadřuje již v časopise Čas: „Přiznávám se, že mi bylo líto, že jsem nenašel člověka (Čecha), který by držel veřejně s Poláky – tu vidět působení moci!“⁵ A tento problém se v současnosti přenáší i do současného sporu rusko-ukrajinského, který se Rusko snaží řešit silou. Připomeňme zde Masarykova slova z rakouského parlamentu: „Jestliže se malý národ cítí národem (Ukrajinci, Poláci, Češi i Slováci, nechť mi prominou) mají jazykozpytci velmi málo do toho co mluvit.“⁶ Pobyt v Rusku Masaryk komentuje slovy: „Znám hodný kus civilizovaného i necivilizovaného světa, ale musím doznat, že Rusko mně bylo a jest nejzajímavější zemí; návštěva v Rusku mnohem více překvapila, ačkoli jsem Slovan, než návštěva v kterékoli jiné zemi. Rusko jest, čím Evropa byla.“⁷

³ Názory Fjodora Michailoviče Dostojevského jsou praktické. Prál by si alianci s Německem, od Francie čeká odchud Polska. O Slovany si hlavu neláme, Poláky nemá rád a Češi mu nestojí za studování. Z Masarykovy „Národnostní filosofie doby novější“ (Přednášky 1905, vydání 1919)

⁴ Lva Nikolajeviče Tolstého navštívil v Jasně Poljaně k třetímu názoru i kritickému myšlení. Ve všem soulad nebyl a nejen v otázce bránit se násilí; Masaryk již tehdy zastával názor o spravedlivosti (oprávnění) obranné války (viz druhé vydání České otázky, Praha 1908). Kritizoval rovněž snížené stropy místnosti v Tolstého zámečku, aby připomínaly selské jizby „mužiků“, a Tolstého odvahu“ pít se smrtelně nemocným člověkem z jedné sklenice. Podle Vítězslava Houšky hráli spolu i šachový zápas na tři vítězné partie, v němž TGM zvítězil 3 : 1.

⁵ T. G. Masaryk: Ke sporu rusko-polskému (Čas. 1891). A v roce 1900 v „krakovské Krytce“ TGM napsal: Žádnému příteli lidstva nemůže být lhostejná kultura snaživého národa (Krytka, Krakow 1900).

⁶ Řeč TGM ve vídeňské říšské radě 25. května 1908

⁷ TGM (1913), Rusko a Evropa I. str. 16. Osobně jsem musel souhlasit, zejména když jsem stál v Moskvě po sv. Václavu 1979 před hotelem Metropol a vzpomínal na Masarykův pobyt za bolševické revoluce 1917 (viz Hovory s TGM, „Nechtěl jsem lhát“). Překvapilo mne málo lidí v ulicích (prázdné obchody včetně „Gumu“ jsem očekával). Rybáři na řece Moskvě (posilnění alkoholem), smějící se, že jdu po nábřeží pěšky a zajímám se o pravoslavné kostelíky v okolí „červeného“ náměstí. A také časté používání pištálky policistů pro usměrňování chodců, ranní fronty nejen na alkohol i skutečnost, že ve věžových domech bydlí i pět rodin v jednom bytě. Výbavila se mi i Masarykova věta „O etice a alkoholismu“: „Budoucnost patří střizlivým, totiž těm, kdož se rozhodli pro vyšší, mravnější světový názor a způsob života“ (1904, 1905). A jeden krásný zážitek z nového „sjezdového“ sálu (o poznání většího, než je v Kongresovém centru u Nuselského mostu); Pucciniho opera „Madame Butterfly“, s Jelenou Obrazcovovou v titulní roli. Nezapomenu na ohlušující potlesk vyprodaného sálu, když zazpívala árii s americkou hymnou. Tehdy jsem si pomyslel, že to s tím ruským národem (jehož tanky nás již deset let okupovaly) není tak špatně. Ukrajinu, kterou TGM tak často navštěvoval, jsem tehdy bohužel spatřil jen z letadla Tu-154, během pětihodinového přeletu do Almaty (tehdy Alma Aty); myslím si, že Masarykovo tehdejší hodnocení Ruska se vztahuje i na ni. O několik dní později přinesl číšník mezinárodního hotelu v Ašchabádu synovci amerického prezidenta Cartera (byl na mezinárodním kongresu), americkou vlaječku až na stůl. Ve městě překvapilo mnoho velbloudů „dromedárů“ (na jednom dobře vycvičeném jsme se mohli i projet a vyfotografovat) a půlnoční vojenská

Profesor Josef Dolista dále cituje: „Rusko je – také Evropa. Stavím-li tedy Rusko a Evropu proti sobě, srovnávám dvojí období; Evropa není Rusku podstatně cizí, ale Rusko si ji přece neosvojilo, dosud neosvojilo úplně.“ (ČAS. 110, str. 5) A uvádí: „Masaryk si byl vědom, že Dostojevský a Tolstoj posílili zájem o náboženství a že Solovjov obnovuje pokus o sjednocení těch, kterým jde o slovanství,“ a proto je Evropané (z filosofického hlediska) nemohou přehlédnout. Cituje profesora Václava Vebera, který ocenil Masarykovo dílo jako jedno ze základních historických děl, které bylo ve 20. století napsáno⁸. Vznikalo po roce 1910 postupně a v současné době má tři díly. V prvním je sledována problematika ruské filosofie dějin a náboženství, ve druhém základní téma demokracie proti teokracii a třetí sleduje boj o Boha (příklad F. M. Dostojevského) s názvem poslední části „Titanism nebo humanism“ (od Puškina ke Gorkému).

Čtvrtý Masarykův pobyt na Rusi byl zahájen cestou z Anglie do Petrohradu v květnu 1917, kterou vyvolala nejen starost o naše legionářské vojsko na Rusi a Ukrajině, ale i krátký záblesk demokracie, kdy se ministrem zahraničí první prozatímní vlády stal Masarykův přítel profesor Pavel Nikolajevič Miljukov. A přestože se tato vláda Georgije Lvova dlouho neudržela (Miljukov odstoupil již 2. května 1917), zahájil Masaryk jako uznávaný předseda Československé národní rady svoji činnost nejen rozsáhlou agitací pro československé národní vojsko, ale rovněž nastolením pořádku a opatření v Odbočce na Rusi, s jejímiž nedostatky jej již předem v Anglii seznámil Milan Rastislav Štefánik. Předseda (druhé a třetí prozatímní vlády) a ministr války první, druhé i třetí prozatímní vlády Alexandr Fjodorovič Kerenský, který stejně jako předtím carská vláda rozšiřování československých legií bránil (zejména z důvodů levné pracovní síly ze zajateckých táborů), ovlivněn Masarykovým působením a výsledkem zborovské bitvy (2. července 1917) povolil ještě jako ministr vojenství nábor do našeho vojska „plným tempem“.

V létě 1917 se po bitvě u dnes **ukrajinského** Zborova profesor T. G. Masaryk, který jako předseda Československé národní rady na Rusi osobně od 15. května 1917 budoval československé legionářské vojsko, přemístil do Kyjeva, aby byl blíže k frontové linii východní fronty první světové války. Zařizoval také zimní ubytování padesátitisícové legionářské armády. Poté působil podruhé v Petrohradě a Moskvě, aby se v listopadu do své **pracovny v Kyjevě** opět vrátil. Z Ukrajiny navštívil i území pozdější Podkarpatské Rusi při cestě na rumunskou frontu do Jas, kdy pobýval v podkarpatském Rachově, aby zjistil, zda tudy mohou proniknout naši legionáři při zamýšlené cestě do Francie

přehlídka před hotelem s plnou parádou (to jsme ještě s kolegou Danem Hanusem netušili, že právě odtud se zanedlouho chystají vojensky obsadit sousední Afghánistán).

⁸ Václav Veber: „Masaryk jako historik Ruska“, in: TGM, Rusko a Evropa. Dílo – vize – přítomnost, str. 143 a 144, Masarykův ústav AV ČR, Praha 2002

(jako alternativu k cestě severní přes Archangelsk či Murmansk nebo „anabázi“ na magistrále). Promýšlel taktiku legií a jejich další působení; vyhlásil také zásadu nevměšovat se do vnitřních ruských sporů, v případě napadení ze strany bolševiků vyžadoval energickou obranu. Nejen v Kyjevě chodil po ostřelovaných ulicích. Všude zažil revoluční boje a Kyjev přes Moskvu definitivně opustil v den svých 68. narozenin 7. března 1918, kdy odcestoval přes transsibiřskou magistrálu, přes Vladivostok a Japonsko, do Spojených států předpokládaje, že bude „kvartýrmajstrem“ (logistikem) legionářských vojsk nejen na Rusi, ale i na francouzských bojištích.⁹

Ještě před bolševickým převratem prohlásil na lidovém shromáždění: „Musíme pracovat pro jediný velký cíl, kterým je osvobození našich národů a organizace Evropy na nových demokratických základech.“¹⁰

A **samostatnost naší Ukrajiny**, za jejíž hlavní město byl Kyjev od nepaměti považován. V tehdejšímu kontextu se problému týká také Masarykova věta: „Rozbít Rusko je, po mém názoru, přímo pracovat pro Prusko. To jsem docela odkrytě řekl a myslím, že všichni sdílíme tento názor.“¹¹ A nutno dodat Masarykova slova, která jsou nadčasová: „Já od srdce přeju Rusku brzké uzdravení, přeju si Rusko mohutné, ale demokratické.“¹² Dnes je situace jiná, demokratické principy v teritoriu představuje právě současná válka zmiňovaná Ukrajina.

Po bolševické revoluci v listopadu roku 1917 se v Kyjevě ustavila ukrajinská Centrální rada, která prohlásila **nezávislost Ukrajiny**. To se promítlo do několika tzv. Univerzálů (viz TGM: Světová revoluce). Na území dnešní Ukrajiny proběhly nejen bitvy u Zborova a následně u Tarnopole, ale rovněž bitva u Bachmače (v níž legionáři a bolševici bojovali poprvé a naposledy na stejné straně proti „Němcům“, ještě před uzavřením míru v Brestu Litevském) během Masarykova odjezdu po transsibiřské magistrále. Masaryk jednal (také s bolševickým vůdcem Ukrajiny Muravjevem) i mezinárodně a dosáhl toho, že se naše vojska dlící na Ukrajině a Haliči (spolu s našimi legionáři ve Francii) stala součástí bojující francouzské armády. Divizní hudba Masarykovi dokonce zahrála na dálku v předvečer bachmačské bitvy z Bachmačského ná-

⁹ Viz PRECLÍK, Vratislav: Masaryk a legie, váz. kniha, 219 str., vydalo nakladatelství Paris Karviná ve spolupráci s Masarykovým demokratickým hnutím, 2019, ISBN 978-80-87173-47-3, str. 12–25, 26–98, 140–148, 169, 200; též „Masaryk, legie a bitva u Zborova“ in ČAS 138 (duben–červen 2022), str. 12–24

¹⁰ Řeč TGM na lidovém shromáždění v Moskvě 28. srpna 1917

¹¹ Z Masarykova projevu v Moskvě 27. února 1918, TGM nechtěl, aby Rusko zastavilo válku proti centrálním mocnostem a nechalo vše na spojencích (Francie, Anglie, USA). V dnešním kontextu by se Masarykovi líbila samostatná demokratická Ukrajina. Ale opět by válku územními ústupky dnešní Ukrajiny zastavit nechtěl.

¹² Projev presidenta Československé republiky T. G. Masaryka (Praha, vydání 1920)

draží k jeho 68. narozeninám (7. března 1918). Po více než dvou letech bojů však zvítězili v občanské válce bolševici i na Ukrajině a od roku 1920 tak byl Kyjev sovětský.¹³ Město velmi trpělo i za druhé světové války nesmyslnou a bezohlednou německou okupací.

Po vzniku Československa se stala jeho nedílnou součástí také Podkarpatská Rus, která je dnes nedílnou součástí samostatné Ukrajiny jako Zakarpatská oblast. Masaryk toto území znal nejen ze zmíněné cesty z Kyjeva na rumunskou frontu, ale již před velkou (první světovou) válkou z pobytů na Slovensku (viz příhoda s medvědy v Hovorech s TGM) a cest na Bukovinu, univerzitu v Černovicích, do Ruska přes Ukrajinu i Halič.

Zbývá dodat, že v novém projektovaném státě v Kyjevě počítal se Slováci, nikoliv však s podkarpatskými Rusíny. Ty však dobře znal a filosoficky řešil též otázku, zda jsou samostatným národem. V osobě dr. Grigorije Žatkoviče se však Rusíni následně v Americe k němu sami přihlásili. A skutečnost, že je tato kultura živá dokazuje také činnost Klubu T. G. Masaryka MDH v Užhorodu, který vede pan Ivan Latko nejen vydáváním „Našeho kalendáře“ a práce užhorodského univerzitního profesora Ivana Popa. Několikrát jsme v Času připomenuli i návštěvu pana prezidenta Masaryka v Užhorodu právě před sto lety, což dokládá také nová pamětní deska ve vestibulu Župního domu v češtině a ukrajinštině (ČAS. 135, s. 14–19) odhalená za přítomnosti delegace MDH v den stého výročí Masarykova projevu z balkonu této tehdy vládní budovy v úterý 21. září 2021.¹⁴

Kyjev je hlavní město nezávislého státu, nezávislé Ukrajiny od roku 1991 a od 20. května 2019 zde sídlí ukrajinský prezident Volodymyr Zelenskij. V úterý 15. března 2022 navštívil prezidenta v ostřelovaném Kyjevě, spolu s předsedy vlád Polska a Slovinska, premiér české vlády profesor Petr Fiala v otázce možné pomoci Ukrajině. **A TGM se na nás dívá dál!**¹⁵

VRATISLAV PRECLÍK

¹³ Teprve roku 1934 se stal opět alespoň metropolí Ukrajinské SSR, místo Charkova. Od roku 1991 je Kyjev hlavním městem nezávislé Ukrajiny. Významně se do dějin země zapsal v listopadu a prosinci 2004, kdy masové demonstrace proti zfalšovaným výsledkům prezidentských voleb, takzvaná Oranžová revoluce, vedly ke změně režimu v zemi. V letech 2013 a 2014 zde probíhaly masové nepokoje, nazvané Euromajdan, při kterých došlo k svržení prezidenta Viktora Janukovyče.

¹⁴ Zemský dům v Užhorodě je dnes muzeum. Delegaci MDH vedl Erik Lukas.

¹⁵ Nelze zapomenout na Ruskou pomocnou akci – rozsáhlou pomoc pro exulanty z Ruska i Ukrajiny. Profesor Dolista v ČASu 110, str. 11 již v roce 2015 upozorňuje na skutečnost, že na dílo TGM navazovali čeští historikové a publicisté, za všechny jmenuje Jana Slavíka. Akce byla důsledkem Masarykovy pozornosti pro demokratické proudy také na Ukrajině, jejichž představitelé museli zemi po roce 1917 opustit. Pomáhejme, jak napsal profesor Josef Dolista v ČASu č. 138: Budme velkorysí k obyvatelům Ukrajiny v naší zemi. A k dětem těchto imigrantů. Ne všichni mají pochopení pro jejich otřesnou situaci. Bojme se plytkosti hodnocení těchto lidí a raději podávejme (jako TGM) pomocnou ruku.

Literatura:

- DOLISTA, Josef. „*Rusko a Evropa v pojetí T. G. Masaryka*“, in Čas: časopis Masarykova demokratického hnutí, duben–červen 2015, roč. XXIII. čís. 110. ISSN 1210-1648, str. 4–15
- DOLISTA, Josef. „*Slovo předsedy*“, in Čas: časopis Masarykova demokratického hnutí, duben–červen 2022, roč. XXX. čís. 138. ISSN 1210-1648, str. 1–2
- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa*. Praha: Jan Laichter, 1930
- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Světová revoluce*. Praha: Čin, 1938
- Náš kalendář 2018, „*Českij kalendar*“, 112 str., BBK 92 G 37, UDK 006.96, Vydavatel Klub TGM (Čech.Ukr), Užgorod 2018
- POP, Ivan. *Энциклопедия Подкарпатської Русі*. Užhorod: Издательство владыка, 2001. 192 s. ISBN 966-7838-23-4
- POP, Ivan. *Malé dejiny Rusínov*. Bratislava: Združenie inteligencie Rusínov Slovenska, 2010. ISBN 978-80-970354-4-0
- POP, Ivan. *Podkarpatská Rus: osobnosti její historie, vědy a kultury*. Praha: Libri, 2008. 311 s. ISBN 978-80-7277-370-1. Heslo Ivan Pop, s. 125.
- POP, Ivan. *Podkarpatská Rus*. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-261-9
- PRECLÍK, Vratislav. *TGM a jeho legionáři právě před sto lety*, in ČAS č. 116, str. 8–16, ročník XXIV., registrace Ministerstva kultury ČR 7435, ISSN 1210–1648, říjen–prosinec 2016
- PRECLÍK, Vratislav. „*Profesor Masaryk a Podkarpatská Rus právě před sto lety*“, in Čas: časopis Masarykova demokratického hnutí, leden–březen 2019, roč. XXVII. čís. 125. ISSN 1210-1648, str.18–23
- PRECLÍK, Vratislav. „*Prezident Masaryk a Podkarpatská Rus*“, in Náš kalendář 2023, 176 str., M/T – +38 050 539-96-17. www.klubtgm.cz, S. 15–35, Vydavatel Klub TGM (Čech.Ukr), Užhorod, prosinec 2022
- PRECLÍK, Vratislav. *Bitva u Zborova*, in Husita číslo 4/2022, roč. XX, srpen 2022, vydává Pražská diecéze Církve československé husitské, ve spol. s Husitským centrem, o.p.s. ISSN 1214-4630, str. 33

Nesmí zmizet z paměti

Na pražském Malostranském náměstí byla 31. října 2003 slavnostně odhalena busta Ernesta Denise, dílo ing. architekta Mikoláše Vavřina a akademického sochaře Petra Roztočila. Je doprovázena deskou s textem „Francouzský slavista a historik, 1872–1874 žil v Praze“. Stejný text tam je i ve francouzštině. Je pravdivý, ale v podstatě nic neříká. Jedná se totiž o bustu muže, který byl a je pro náš stát výrazně významnější ze zcela jiných důvodů než pouze tím, že po dva roky v Praze žil a zabýval se zkoumáním a zpracováváním českých dějin. A to i přesto, že ho mnozí svého času zcela opodstatněně považovali za největší osobnost české historiografie hned po Františku Palackém. Podstatně více významný a zcela mimořádný byl ale jeho aktivní přínos a podíl na prosazování, rozšiřování a propagování myšlenek českých exilových politiků a na jejich markantní podpoře v letech první světové války. Obzvláště v počáteční fázi jejich exilového působení byla Denisova pomoc při prosazování myšlenky samostatného státu a jejího ukotvení a uvedení do vysoké politiky téměř rozhodující. Skutečnost, že dnes už jeho jméno většině lidí nic neříká a upadlo zcela do zapomnění, je ostudná. Přitom otázka, zda by Masarykovi a Benešovy zahraniční aktivity vedly skutečně k úspěšnému konci a k vytvoření samostatného státu v roce 1918 bez aktivní spolupráce a významné pomoci právě Ernesta Denise, je více než opodstatněná. I když by případná odpověď na takovou otázku musela být pouze výsledkem určitých úvah, na základě prokazatelných faktů by byla zcela nesporná a svědčila by plně v Denisův prospěch. Byl totiž v Paříži nejdůležitějším kontaktem exilových politiků, který jim umožňoval i přístup k významným francouzským politickým představitelům.

Francouzský historik a slavista Ernest Denis (1849–1921) byl v letech předmnichovské republiky bez jakýchkoliv pochybností obecně považován, po americkém prezidentu Wilsonovi, za druhého nejzasloužilejšího cizího státního příslušníka, který se o samostatné Československo svojí prací přičinil. Okamžitě po vzniku samostatného státu to našlo odezvu i ve výrazném ocenění. Jestliže v současnosti bývají po významných osobnostech pojmenována letiště, představující de facto vstupní brány do každého státu, po první světové válce měly tuto funkci železniční stanice. Logicky i tři největší pražská nádraží dostala, jako určitý vděk za činnosti vedoucí ke vzniku samostatného státu, nová jména. Největší nádraží bylo pojmenováno po americkém prezidentu Wilsonovi, další po Masarykovi a třetí po Denisovi. Všechna takto pojmenovaná nádraží pak měla i obdobný osud. Byla přejmenována již v letech protektorátu, po druhé světové válce sice došlo k obnovení původních názvů,

ale i ty byly po určitém čase nahrazeny. Wilsonovo nádraží se stalo Hlavním nádražím, Masarykovo bylo Nádraží Střed, Denisovo změnilo název na Nádraží Těšnov. Zatímco po listopadu 1989 došlo opět ke změnám a návratu k označení Wilsonovo a Masarykovo nádraží, v případě Denisova nádraží to již nebylo možné. Jeho provoz byl ukončen v roce 1972 a část byla zbořena, protože musela ustoupit budované severojižní magistrále, která intenzivní automobilovou dopravou necitlivě odřízla i Národní muzeum od Václavského náměstí. Pro zatím ponechanou část odbavovací haly nádražní budovy (kteřá byla považována a pro své architektonicky umělecké ztvárnění i po právu označována za nejkrásnější evropskou nádražní budovu) se hledalo jiné uplatnění. Nakonec ale byla v roce 1985 odstřelena. Historik Ernest Denis byl ale připomínán v předmnichovské republice i svým bronzovým pomníkem, který stál právě na Malostranském náměstí. Pomník, dílo sochaře Karla Dvořáka, byl odhalen 27. října 1928. Ernest Denis byl na pomníku znázorněn, jak sedí pohodlně v křesle. Samotné odhalení pomníku bylo součástí vzpomínkových oslav v rámci 10. výročí vzniku republiky. Pomník byl na svém místě do roku 1940, kdy byl na příkaz německých okupačních úřadů odstraněn, rozřezán a odevzdán jako surovina do válečné sběry kovů.

Ernest Denis se narodil ve francouzském městě Nimes. Univerzitní vzdělání v oboru historie a slovanských jazyků získal v Paříži. Po absolutoriu odjel do Prahy, v níž pak pobýval dva roky, kdy se naučil i česky. V roce 1878 vydal spis *Hus a husitství*, na jehož základě začal působit na univerzitě v Bordeaux. Mezi roky 1885–1898 vykonal řadu studijních cest do Čech a na Moravu. Na podkladě důkladného studia pak vydal významná a v odborných kruzích oceňovaná díla *Konec samostatnosti české* (1890) a *Čechy po Bílé hoře* (1903). Od roku 1896 patřil již k předním a respektovaným vysokoškolským pedagogům na pařížské Sorbonně, na níž založil Institut slovanských studií. Jako autor uznávaných historických prací se zamýšlel i nad tím, co je pro historiografii největším nebezpečím. Při odpovědi si vypomohl příměrem. Je to prý stejné jako u malířů, kteří při malování nevycházejí ze svých atelierů. Jejich obrazy pak sice jsou v detailech přesné, v širší perspektivě však nikoliv. Díky svým osobním kontaktům měl i určitý vliv na francouzskou zahraničněpolitickou orientaci. V ní zdůrazňoval především podporu zájmů slovanských národů a především těch, které zatím nijak nedisponovaly samostatností. Při kritickém a racionálním pohledu na mnohonárodnostní Rakousko-Uhersko se ve svých postojích jako historik opíral o starou historickou pravdu – mnohými politiky ale zcela přehlíženou – že i státy podléhají vývoji a změnám a že žádný státní útvar nemá zajištěnu svoji existenci navěky. Bylo zcela logické, že jeho odborné historické práce z oblasti českých dějin i pedagogická a široká, výrazně proslovanská aktivita nemohly uniknout pozornosti T. G. Masaryka. Zájem

byl samozřejmě oboustranný. Dokladem toho bylo, že v obsáhlém sborníku, který byl v Praze vydán k Masarykovým 60. narozeninám, byl na výrazně čestném místě publikován i dopis Ernesta Denise datovaný 29. lednem 1910 v Paříži. Denis ve svém dopisu konstatuje, že jako Francouz je on realistou, zatímco Masaryk „*jest příliš Slovan.... což však zahrnuje v sobě pojetí světa dosti zvláštní. Ačkoliv potíral romantism, jest v něm romantism – a tento způsob myšlení nikdy nezdomácněl na březích Seiny. Pokládám ho za dosti málo schopného, aby formuloval předlohu zákona, ačkoli dovede načrtnouti znamenité program*“. V dopisu dále oceňoval „ *vynikající vlastnosti*“ Masaryka: vznešenou šlechtetnost úmyslů a především ctnost ze všech nejpřednějších – odvahu, s níž se nebojí ani tradic, ani majorit, ani předsudků. V závěru dopisu pak píše, že Masaryk je duše vznešená a ušlechtilá a mladí lidé, kteří si ho volí za učitele, nechybují a že „*život je vyléčí dosti rychle z toho, co snad je nebezpečného v jeho idealismu*“. Masaryk zřejmě Denisovými slovy příliš potěšen nebyl a možná i to se podepsalo na skutečnosti, že vzájemné osobní vztahy byly sice korektní, v pozdější společné práci a společném úsilí výrazně pragmatické, nikdy ale nepřerostly v těsnější a přátelštější vztah. Možná, že určitou roli v tom hrála i skutečnost, že Denis jako slavista udržoval výrazné styky i s Karlem Kramářem, jehož orientace na velké slovanské Rusko mu byla blízká.

K těsnější spolupráci T. G. Masaryka s Ernestem Denisem došlo bezprostředně po Masarykově emigraci v říjnu 1914, kdy Masaryk využil svého pobytu v Rotterdamu k navázání písemného kontaktu. V dubnu 1915 se Masaryk s Denisem setkali v Paříži a společně diskutovali o situaci slovanských národů i celkové světové situaci. Od května 1915 pak Denis vydával v Paříži dvouměsíčník *La Nation tcheque*, na který mu Masaryk poskytl finanční prostředky zaslané tvořícímu se odboji americkými krajany. V prvním čísle, které vyšlo 1. května 1915, otiskl časopis na titulní stránce článek s názvem *Náš program* a pak průběžně seznamoval ve Francii širší veřejnost s představiteli českého zahraničního odboje, s jejich programem a záměry a stal se významným prostředkem šířeji vedené propagační kampaně. Časopis byl tajně distribuován i do Čech – potvrzovala to i skutečnost, že exemplář prvního čísla našla rakouská policie již 21. května u dr. Karla Kramáře při jeho zatčení. V roce 1916 byla v dvouměsíčníku publikována i Masarykova přednáška *Slované ve světě*, kterou proslovl 22. února v Institutu slovanských studií, který Ernest Denis na pařížské Sorbonně založil a vedl. Smyslem přednášky bylo, aby byl u Francouzů zaplašen jejich – od napoleonských dob stále přetrvávající – strach z panslavismu. Denis setrval v čele časopisu *La Nation tcheque* dva roky, poté redakci převzal dr. Beneš, zatímco Denis se věnoval vydávání výrazně vědecké revue *Le Monde Slave*.

Zlomovým mezníkem při rozšiřování a upevňování záměru dosáhnout české nezávislosti se stalo 500. výročí upálení Jana Husa v Kostnici. Masaryk si toto výročí zvolil k tomu, aby dal veřejně najevo odhodlání bojovat proti Rakousko-Uhersku. Přípomínka výročí se konala 6. července 1915 v Ženevě. Celá akce vynikala slavnostním rázem a účastí nejen 1400 Čechů a frankofonních Švýcarů. Osobně byl přítomen i Ernest Denis. Masarykova přednáška pak sledovala cíl nejen kulturní, ale – vzhledem k ohlasu v evropském tisku – také politický. Měla dát spojencům jasně najevo slovanský nesouhlas s Rakousko-Uherskem. V parafrázi na Františka Palackého uzavřel Masaryk svoji přednášku slovy: „*Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm – i bez něj.*“ A účelu bylo dosaženo. Ve Vídni ji list *Freie Presse* přímo označil „*za vyhlášení války Rakousku*“. Poměrně zajímavé přitom je, že když se o celé akci Masaryk zmínil Čapkovi, který to pak v Hovorách zaznamenal, tak hovořil – a jistě nikoliv bezdůvodně – přímo o spoluúčasti Denise, protože uvedl, že on „v Reformační síni za předsednictví Luciena Gautiera vystoupil s Denisem veřejně proti Rakousku“. K dalšímu významnému posunu pak došlo v únoru 1916, kdy již za vydatné pomoci Štefánika, a také právě Ernesta Denise, byla dojednána Masarykova schůzka s francouzským ministerským předsedou Briánem. Masaryk tak získal možnost přesvědčit Briána o plánu rozdělení Rakouska na jeho historické národnostní a přirozené součásti. Schůzku je možno charakterizovat jako první skutečně velký diplomatický úspěch. (Mimořádný význam této schůzky i pro budoucnost spočíval v tom, že Brian v podstatě představoval kontinuitu francouzské politiky až do počátku 30. let, kdy se zasloužil o mírovou integraci Evropy – v roce 1926 byl poctěn Nobelovou cenou míru – a československá diplomacie se mohla opírat o jeho evropanství.) Bezprostředním výsledkem schůzky bylo i to, že poměrně záhy dospěla francouzská vláda k rozhodnutí, že ve Francii vznikne československá armáda, tedy armáda stále ještě neexistujícího státu. V Čechách zatím většina českých politiků vyčkávala a při posuzování možného úspěchu zahraniční akce nijak netajila svůj pesimismus.

Po vzniku samostatného Československa se Denis zasloužil o založení Francouzského institutu v Praze a publikoval spis s názvem *První prezident republiky československé Masaryk* (Praha 1919). V nepříliš rozsáhlém spisku (20 stran), který rozhodně nebyl zatížen oslavnými tirádami, věnoval pozornost kritickým a rozhodujícím okamžikům Masarykova života (připomněl rukopisy, hilsneriádu i pro Francii významnou Dreyfusovu aféru). Konstatoval přitom, že již zvolení Masaryka prezidentem – navíc zcela jednomyslné – je samo o sobě tím, co vzbuzuje překvapení. Masarykova politická strana totiž měla vždy nejmenší počet hlasů a nadto on sám byl v Praze po řadu let předmětem těch nejuživějších útoků, kdy byl tiskem několikrát označován přímo

za odpadlíka a zrádce. Denis to osvětloval tím, že podnět k prudkým polemikám dávají vždy jen muži, jejichž myšlení není všední. A o Masarykovi napsal, že se uprostřed tehdejší strnulé společnosti „objevil jako Huron nebo chcete-li, a nikdy nebylo srovnání příhodnějšího, jako sedlák od Dunaje“. Také o Masarykovi dále napsal, že není ani prvotřídním řečníkem, ani vynikajícím spisovatelem, ale že je především neohroženým vojínem, vojínem myšlení a práva. Když přišel dokazovat Evropě nutnost rozbití Rakouska, narazil na skeptickou lhostejnost. Svým přesvědčením ale postupně vzbudil pozornost a posléze získal i sympatie. V závěru svého spisku pak Denis ocenil i skutečnost, že přes vysoký věk zůstává Masaryk stále mladým a jeho výraznou ojedinelost dokládá zajímavou myšlenkou: „Je dosti řídkým a snad jediným úkazem v dějinách, že národ svěřil své osudy muži proto, že byl velkým mužem dobra. Pokus stál za zkoušku. Od doby již tak dávno národové svěřují svůj osud dobrodruhům bezcitným a nesvědomitým...“

Ernest Denis zemřel 4. ledna 1921, bezprostředně po návratu z jedné ze svých dalších cest do Čech. Masaryk na úmrtí spolupracovníka z válečných let reagoval procitěně soustrastným telegramem zasláným Denisově manželce, ale to bylo vše. Když se pak 21. ledna konal smuteční vzpomínkový obřad v panteonu Národního muzea, tak Masaryk, který byl vážně nemocen, nemohl přijít a nechal se zastupovat svým poradcem pro oblast školství dr. Jindřichem Říhou. Když byl v polovině dvacátých let Masaryk požádán o účast na postavení pomníku Ernestu Denisovi v jeho rodném městě, poskytl sice dar 20 000 korun, ale nepřipojil žádné poselství (na pomník J. A. Komenského v Holandsku poskytl 50 000 korun a napsal i poselství). Postavení pomníku v jeho rodném městě mělo být zřetelným výrazem poděkování československého státu Ernestu Denisovi za jeho aktivity a rozsáhlou činnost podporující nejen vznik nového státu, ale i široce se rozvíjející francouzsko-československou kulturní spolupráci. Již od září 1921 odjížděli čeští studenti studovat na lyceum v Dijonu a česká vláda vykoupila také pařížský dům Ernesta Denise a vytvořila v něm Československý institut v Paříži s rozsáhlou knihovnou. Autorem pomníku pro Nimes byl sochař Otakar Španiel. Když svoji práci dokončil, tak se Masaryk odmítl jít na sochu do jeho ateliéru před odesláním do Francie podívat. Na pomníku v Nimes pak byla Denisova socha umístěna na podstavci, na němž jsou symbolicky znázorněny v reliéfu dvě dívčí postavy – Francii představuje dívka s frygickou čapkou revolucionářky, Slovanku pak dívka držící lipovou ratolest. Slavnostní odhalení pomníku za přítomnosti francouzského premiéra proběhlo 3. 10. 1925. Francouzským poděkováním za pomník slavnému rodákovi pak bylo, že pražskému primátoru Karlu Baxovi, přestože nebyl slavnostnímu odhalování pomníku přítomen, bylo uděleno v jeho nepřítomnosti čestné občanství města Nimes. O tři roky později byl odhalován Denisův pomník na

pražském Malostranském náměstí. Masaryk se slavnostního odhalení, které bylo součástí široce pojatých akcí u příležitosti oslav desátého výročí vzniku republiky, účastnil, pronesení slavnostního projevu ale přenechal Edvardu Benešovi. Bylo to i svým způsobem logické, protože Beneš, rozdílně od Masaryka, pobýval v letech války právě především ve Francii. Jeho osobní kontakty s Denisem byly tedy nejen mnohem četnější, ale jejich vělost ovlivňovala a násobila i Benešova láska k Francii a francouzské kultuře.

Odhalení busty Ernestu Denisovi na pražském Malostranském náměstí v roce 2003, v podstatě jen několik málo metrů od místa, kde stál jeho původní pomník, bylo připomínkou, oceněním i poděkováním za jeho zásluhy a významný osobní přínos na vzniku Československa jako samostatného státu. Bylo tak opožděnou a neokázalou připomínkou muže, který by neměl zmizet z naší paměti. Muže, o jehož zásluhách nejenže většina dnes žijících lidí nikdy neslyšela, ale kteří si při vyslovení jména Denis naivně myslí, že se jedná jen o nepřiliš časté a obvyklé mužské křestní jméno.

FRANTIŠEK MORKES

Zdroje:

ČAPEK, Karel: *Hovory s T. G. Masarykem*, Praha 1990, první souborné vydání, 592 stran, ISBN 80-202-0170-X

DENIS, Ernest: *První prezident republiky československé Masaryk*, Praha 1919, 20 stran

HERBEN, Jan: *T. G. Masaryk*, Praha 1946, 5. vydání, 475 stran

HOUŠKA, Vítězslav: *T. G. Masaryk známý i neznámý*, Praha 2005, 251 stran, ISBN 80-86221-84-9

Masarykův sborník, svazek IV., T. G. Masarykovi k šedesátým narozeninám, Praha 1930, 2. vydání, 436 stran

NEJEDLÝ, Zdeněk: *Ernest Denis*, Praha, Melantrich, 1921, 103 stran

Osudový vlak: Praha 1995, první vydání, 142 stran, ISBN 80-900962-0-4

SOUBIGOU, Alain: *Tomáš Garrigue Masaryk*, první vydání, Praha-Litomyšl 2004, 451 stran, ISBN 80-7185-679-7

TGM – život, dílo a obraz pro současnost a budoucnost XV. ročník soutěže, školní rok 2021/2022

II. kategorie – vítězná práce Davida Popa, pod vedením Martiny Walterové

MASARYKŮV POSTOJ K VÍŘE

1. Úvod

Téma Masarykův postoj k víře jsem si vybral, neboť jsem křesťan, konkrétně člen Českobratrské církve evangelické, druhé největší církve v České republice. Tato církev vznikla v dobách první republiky. Zajímám se o historii, mimo jiné také o období reformace.

Pana prezidenta Masaryka si vážím pro jeho politické úspěchy – podílení se na vzniku samostatného československého státu a pro jeho politické postoje. Byl to velký člověk jak činy, tak i myšlením. Za své názory bojoval s ohromným nasazením. Přel se v nejrůznějších debatách, stál si za svým, i když byla veřejnost proti němu. Já bych to nedokázal, protože mi velmi záleží na tom, co si o mně druzí lidé myslí. Také přiznávám, že nedokážu čelit výpadům lidí s jiným přesvědčením. Masaryk je pro mě vzorem díky skálopevné a sebevědomé obraně vlastních názorů navzdory přesile. Jako u každého člověka, také u Masaryka se setkávám s některými názory, které mi jsou cizí.

Rozebírat Masarykovy myšlenkové pochody, přemýšlení a časté přehodnocování jeho názorů je ale o poznání složitější. Je přirozené, že člověk přemýšlí o svých názorech a rozhodne se je občas trochu přehodnotit. Co se týče Masaryka, prováděl revizi prakticky neustále. Pořád nad něčím přemýšlel, pochyboval a hledal pravdu. Ale o tom až později.

2. Masarykova víra v mládí

Maminka malého Tomáše vychovávala v katolické víře. Modlili se spolu každý večer a takto byl Masaryk naučen až do konce svého života. Jako malý se modlil německy, později se začal modlit v češtině. Katolická církev v něm dlouhou dobu vzbuzovala obdiv svou dlouhou historií, mezinárodností, ale také osudy mučedníků. Skutečně není čemu se divit! Dokonalá struktura, hierarchie jednotlivých hodnostářů, dlouhá existence a velký vliv této instituce je fascinující. Masaryk byl pokřtěn v katolické církvi. Čím byl starší, tím více nad věcmi uvažoval a začínal pochybovat o křesťanských dogmatech. „Poslední kapkou“ pro něj bylo roku 1870 vyrozumění o skutečnosti, že bylo

tridentským koncilem odsouhlaseno dogma papežské neomylnosti. To, že je papež neomylný, zastávali římstí katolíci již dlouho. Jak jinak by mohla být papežova autorita v církvi tak silná? Vždyť je dle katolické tradice doslova náměstkem Krista na Zemi! V Masarykově hlavě, v jeho (pochopitelně vzhledem k věku) odbojně mysli pochybnosti zesílily. Deset let Masaryk nad vším uvažoval, hledal odpovědi na otázky, ale své pochybnosti o katolicismu tajil.

3. Masarykova konverze

Dobrým přítelem Masaryka se stal pan farář Ferdinand Císař, farář evangelického sboru v Kloboukách u Brna a superintendent pro Moravu církve helvetského vyznání. Upoutala ho jeho kázání a rozmlouval s ním o mnohých otázkách víry i politiky, neboť v té době byli oba poslanci Říšského sněmu ve Vídni. Roku 1880 se Masaryk nakonec rozhodl konvertovat k evangelíkům. Vydal se tedy s farářem Císařem do sboru v Heršpicích, který se stal samostatným sborem roku 1869 po dostavbě chrámu. Stojí za zmínku skutečnost, že se Masaryk stal posledním poutníkem po tzv. Helvetském chodníku. Tento chodník spojoval heršpické a kloboucké evangelíky. Pocházel ještě z dob předtolerančních, tedy před Tolerančním patentem, který roku 1781 vydal císař Josef II. Touto listinou legalizoval augsburské, helvetské a řecko-pravoslavné vyznání.

Kloboučtí a heršpicí protestanté se zde scházeli a byla to jejich tajná spojovací cesta. Dnes je tento chodník znám jako „Masarykův chodník“. V kronice sboru v Heršpicích se píše toto:

„Dne 31. srpna r. 1880 přijat ve sboru do církve farářem Opočenským prof. T. G. Masaryk, jenž přistoupil k církvi reform. v Kloboucích a přišel do Heršpic s Ferd. Císařem (nynější superintendent v. v.). Svědky přestupu byli Frant. Pilát č. 10 a Frant. Ručný č. 8.“

Pan farář Opočenský na něj nachystal léčku. Moc dobře věděl, že Masaryk neuznává křesťanská dogmata. Před konverzí o tom spolu hovořili a domluvili se, že nebude muset opakovat Apoštolské vyznání víry. Při samotném obřadu jej i přesto vyzval k recitaci kréda. Masaryk mu to nikdy nezapomněl.

Protestantská církev byla pro Masaryka dobrou volbou, protože se dle jeho názoru nejvíce podobala té původní Jednotě bratrské. Jednoty bratrské si velmi vážil. Snažila se totiž navrátit k původní rané církvi. To byl samozřejmě cíl i ostatních reformovaných církví.

Dalším důvodem, proč si Masaryk zvolil protestantský směr, bylo jistě to, že evangelická církev křesťanská dogmata neuznávala – když je někdo zpochybnil, nebylo na něj pohlíženo jako na malověrného. U evangeliků byl postoj jasný: katolická dogmata jsou Pravda ustanovená lidskou (rozumí se církevní) autoritou, zato slovo Boží – Bible je Pravda ustanovená autoritou nejvyšší – samotným Bohem! To, v co evangelíci věřili a věří, je zapsané

v Bibli, navíc pronášené v Apoštolském vyznání víry. Masaryk nesouhlasil ani s tím, co je řečené v tomto krédu. Proto tolik přemlouval pana faráře Opočenského, aby při jeho konverzi nemusel krédo recitovat. Přesto byl v evangelické církvi jen matrikovým členem. Dokonce to i sám prohlásil.

Vzhledem ke skutečnosti, že Masaryk nevěřil ani v křesťanské pravdy zapsané v krédu, můžeme konstatovat, že neuznával to, co je napsané v Bibli. Zde je tedy patrný i jistý rozchod s protestantskými církvemi, pro něž je autoritou víry *Solus Christus* a *Sola scriptura* (pouze Kristus a pouze Písmo) – z latiny přeložené dva ze čtyř základních důrazů, které si vytyčila protestantská církev.

Abych ale věci uvedl na pravou míru, Masaryk mnohdy říkal, že by nejraději v žádné církvi nebyl. Chtěl být bez vyznání: „...*tož se dvou zel jsem si zvolil to menší a přestoupil do evangelické církve. Až budu mít rodinu zaopatřenou, provedu to další.*“ Toto pravil na jedné ze svých přednášek před první světovou válkou. Nakonec se ale rozhodl, že v protestantské církvi zůstane. Důvodem bylo, že chtěl, aby jeho děti vyrůstaly ve víře.

Církev je ale důležitá kvůli bohoslužbám. Bratři a sestry se scházejí, aby si vyslechli slova, poslechli s něco z Písma a zpívali Pánu písně. V Bibli se pak píše toto: „*Nezanedbávejte společná shromáždění, jak to někteří mají ve zvyku, ale napomínejte se tím více, čím více vidíte, že se blíží den Kristův.*“

Přestože nejsem zastáncem hromadných veřejných modliteb za osobní věci, věřím, že život víry je důležité prožívat ve společenství bratrů a sester, protože to věřícímu dává možnost opory v těžkých chvílích ze strany jeho bližních. K tomu mimo jiné církev také slouží.

4. Masarykova víra

Věřil tedy Masaryk, nebo nevěřil? Je potřeba říci, že Masaryk byl filozof a sociolog. Ke všemu, a zejména k víře, se již od začátku stavěl s pochybami. Základním zákonem filozofů totiž je *Dubito ergo cogito, cogito ergo sum* – *Pochybuji, tedy myslím, myslím, tedy jsem*. Než tedy někdo začne Masaryka obviňovat z hereze, musí si uvědomit, že Masaryk hledal. Pochyboval celý život. Uvažoval racionálně a jakékoli úkazy, které byly v rozporu s lidským rozumem a přírodními zákony, pro něj byly nemyslitelné. Prohlašoval, že náboženství moderního člověka musí spočívat ve vědecké pravdě, v přesvědčení, ne bezmyšlenkovité víře.

Dle mého názoru je víra v Boha mimo jiné nutnost smířit se s tím, že nebudeme mít vždy vše „naservírované“ před našimi zraky. Je to víra v jistou abstraktnost. Navíc když Bůh jedná, nic není normální. Přestože Boha nevidíme, dává se nám poznávat v mnoha věcech. V Bibli je také psáno: „*Důvěřuj Hospodinu celým svým srdcem, na svoji rozumnost se nespolehej.*“ (*Příslaví 3, 5*)

Masaryk se raději než k víře v Boha, kterého nikdy nikdo neviděl, uchýlil k Ježíši. Snazší totiž je pro člověka poznat Boha v našich pěti smyslech – málokdo Jej ale dokáže poznat duchovně. To si Masaryk po celý život uvědomoval. Ježíš byl pro něj jedinou náboženskou autoritou, k níž se vždy obracel. Prý studoval i učence východních náboženství, ale vždy se nakonec vrátil k Ježíši. Bohužel budu opět muset jen setřít křesťanskou slzičku smutku – Masaryk přijímal Ježíše jen jako člověka a učitele, ne jako Božího syna a spasitele. Nejvíce se mu proto líbila tzv. Unitářská církev, do které patřila jeho manželka Charlotte. Unitáři uznávají Ježíše jako Velkého člověka, nikoli jako Božího syna. Je to patrně třeba v jeho odpovědi na otázku, zdali byl Ježíš neomylný. Masaryk zde odpověděl takto: „*Sám Ježíš nám přece řekl, kolikrát denně se může mýlit a poklesnout i nejspravedlivější člověk.*“

Názor mnoha křesťanů je ten, že Ježíš, protože je ve Svaté Trojici a je Boží syn, v sobě má božství. Bůh je neomylný, a protože Ježíš je Boží Syn, je neomylným taktéž.

5. Masaryk a náboženství v úřadu prezidenta

Čas plynul. Masaryk již nebyl mladým mužem, ale víra a boj za náboženství u něj setrvávaly i v pokročilém věku. Masaryk absolvoval mnoho teologických debat, přednášek a diskusí.

Všichni víme, že za svými názory stál a bojoval za ně, proto se každý teolog, farář, kazatel nebo kněz při debatách s Masarykem dosti zapotil. Mezi studenty a publikem si získal mnoho podporovatelů a také mnoho odpůrců. Tyto souboje teologů a myslitelů by mohly trvat dlouho, kdyby nepřišla první světová válka.

Monarchii se rozšířila zpráva o atentátu na následníka rakouského trůnu Františka Ferdinanda d'Este při návštěvě Sarajeva dne 28. června 1914. Rakousko-Uhersko po zaslání nepřijatelného ultimáta vyhlásilo Srbsku válku. Než se lidé nadáli, válečná mašinerie se rozjela na plné obrátky a spleť evropských a světových vojenských paktů a smluv se rozpletla. Jednotlivé nitky této pavučiny se staly nitkami v obrovském loutkovém divadle maršálů a generálů.

Masaryk opustil městečko Bad Schandau, kde právě trávil prázdniny s rodinou, a začal jednat. Vydal se do Vídně a do Berlína aby zde diskutoval s politiky o osudu slovanských národů v monarchii v případě vítězství nebo porážky ústředních mocností. Dále příběh o vzniku první republiky známe. Protentokrát to přenechám ostatním pisatelům a vrátím se k našemu tématu.

Po vzniku Československé republiky a po rozpadu Rakouska-Uherska se lidé se zbavovali symbolů R – U. Jako jeden ze symbolů habsburského mocnářství se stala i katolická církev. Poté, co v mladičké republice nebylo Vatiká-

nem vyslyšeno volání pro reformách katolické církve, začali věřící prosazovat záměr vytvoření nové církve. V prosinci 1918 se sešli představitelé augsburského a helvetského vyznání a sloučili evangelické sbory v unii evangelických sborů. Považovali se za pokračovatele české reformace a pod názvem Česko-bratrská církev evangelická fungují dodnes. V lednu roku 1920 pod vedením kněze Karla Farského byla vyhlášena samostatná Církev československá.

Když se Masaryk vrátil již jako prezident Československa ze Spojených států amerických, nebyl již tak bojovný jako kdysi. Kdo by se divil – přece jenom stal se prezidentem a státník tohoto úřadu by si měl zajišťovat jistou nestrannost.

Zasadil se ale o zavedení státního svátku na památku upálení mistra Jana Husa. Poprvé se tento svátek slavil v roce 1925. Prezident Masaryk nechal na Pražském hradě vyvěsit husitský prapor, čímž silně pobouřil Vatikán. Na nějakou dobu dokonce styky mezi ČSR a Vatikánem zcela ustaly! Mnozí by si mysleli, že tímto aktem dal najevo náklonnost k protestantům, ale Masarykovi šlo spíše o poukázání na slavnou historii českého národa.

V roce 1929 se v Praze bouřlivě slavilo svatováclavské tisíciletí. Čechové s vlasteneckým nadšením oslavovali toto milénium a dychtivě očekávali Masarykův projev. Ateisté čekali řeč ve stylu Masarykova předválečného postoje.

Masaryk promluvil takto: „*Svatý Václav je mi sympatická osobnost. Podporoval křesťanství a církev, a to bylo v jeho době záslužné dílo. (...) Mezi václavskou a reformační ideou nevidím nepřekonatelný rozpor.*“

Záměrně jsem podtrhl v jeho době. Masarykův názor zřejmě byl, že společnost během těch tisíce let doznala významné změny. Obecně vidím Masarykův poválečný postoj k církvím jako poněkud smířlivější. Přesto, když bylo třeba, dokázal v sobě Masaryk opět probudit svoje staré já a ozvat se.

6. Závěr

Pan Masaryk v Boha jistě věřil, jen trošku v toho „svého“. Jako filozof se v mnohých věcech nemohl s křesťany shodnout. Jeho vztah k víře a k církvi se měnil v průběhu celého jeho života. Chci ale podotknout, že Masarykovy názory byly dosti proměnlivé nejen v oblasti víry.

Nelíbilo se mu křesťanství praktikované církví jako institucí. Nejraději by vedl život víry jako soukromou a osobní věc. Jednota bratrská se chtěla navrátit k rané církvi, což Masarykovi vyhovovalo, protože tehdy církev ještě nebyla tak organizovaná.

Masaryk měl blíže k protestantismu, protože české dějiny byly s protestantismem v mnohém spjaty. Hus, Komenský a Chelčický byli tradicí českého národa a Masaryk si od každého z nich něco vypůjčil a případně doplnil o vlastní názory.

Ke konci života řekl Masaryk svým blízkým, že má k Bohu úctu a obdiv, ale necítí lásku. Že velmi ctí Ježíše, ale nedovede být dítětem.

Snad na své dlouhé cestě víry našel nějaký cíl.

DAVID POP

Masarykovo gymnázium Plzeň

Zdroje:

1. *T. G. Masaryk – Myslitel a státník*, Vítězslav Houška, PARIS 2007, ISBN: 978-80-903817-5-9

1. *T. G. M. v kostce*, Dagmar Hájková, Pavel Horák, Lukáš Rous (eds.), Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i. 2020, ISBN: 978-80-88304-23-4

2. *Tomáš Garrigue Masaryk – očima slečny Alice a mistra Viktora*, Tomáš Němeček, Mladá fronta a. s. 2017, ISBN: 978-80-204-4351-9

Proslov k poslednímu rozloučení s Pavlem Pecháčkem ve Svatovítské katedrále

Pro Vás, kteří jste osobně znali Pavla Pecháčka, nebo jste slýchávali jeho hlas, když k nám promlouval na vlnách Rádía Svobodná Evropa v době nesvobody, jen malá připomínka posledního rozloučení s mužem, který pro naši svobodu tolik učinil.

Určitě každý z nás v životě zažil chvíle, které se později ukázaly jako přelomové, či zcela měnící dosavadní směřování našeho životního putování. Jak už to bývá, na mnohé bychom rádi zapomněli, ale na jiné naopak vzpomínáme jako na jasně zářící hvězdy, které se rozsvěčují v nejrůznějších momentech a situacích. Pomáhají nám svým světlem nalézt ve spleti životních rozcestí ten správný směr a smysl našeho konání. Nesmírné štěstí má ten, kdo na těchto rozcestích potká osobnosti, jejichž moudro, laskavost a nadhled, získané mnohdy za cenu vlastního utrpení, vám tu nelehkou cestu vydláždí tisíci kameny, které se věkem neobrušují.

Budu asi mluvit z duše mých mnoha kamarádů a přátel, když řeknu, že jednou z těch nejzářivějších hvězd byl, troufám si říct, náš kamarád, přítel a vlastně spoluobčan, Pavel Pecháček.

Díky jiným šťastným hvězdičkám, Bohuslavu Fickovi, Lubomíru Hanzelkovi a velké novinářské hvězdě Jiřímu Ješovi, jsme se před čtvrtstoletím poznali i s Pavlem. Možná by stačila skutečnost, že přijal přes svou nesmírnou vytíženost pozvání kdesi daleko na východ republiky k tomu, abychom si tohoto gesta a s ním spojenou osobnost navždy vážili. Nebylo a není zvykem, aby člověk, setkávající se běžně s nejvyššími činiteli světové politiky, osobnostmi světové kultury, duchovní sféry a špičkové inteligence, věnoval čas lidem v regionu, kde v té době slova demokracie a svoboda zněla ustrašeně a tak trochu vzdáleně.

Možná i tím, jak nadšeně byl přijat a zjištěním, že se setkal s mnoha lidmi, kteří měli za sebou krutou etapu života v koncentračních táborech ať už fašistických či komunistických, se stalo, že se poté každoročně vracel a přizpůsoboval svůj program datům konání akcí, které nesly název „Myšlenky TGM a současnost“. Nikdy však nevystupoval jako ten nejdůležitější z důležitých. Naopak. Stále projevoval úctu k těmto lidem a naslouchal jejich příběhům. Když jsem chtěl slyšet jeho životní příběhy, vždycky skončil dotazy, co se dělo v té době v našem regionu. Byl to on, kdo nás nabádal, abychom z jednorázové akce udělali každoroční setkání věnované některým tématům, které rezonovaly i v době politického působení Tomáše Garrigua Masaryka. Vznikl tak cyklus, jenž letos oslaví dvacáté páté pokračování. Nikdy také nezůstalo jen u přání. Pomáhal nám otevírat dveře k jiným osobnostem, které k nám zavítaly. Lída Rakušanová, Jan Ruml, František Lobkowicz, Ladislav Špaček, Petr Pithart, Ivan Medek, Václav Moravec, Jiřina Šiklová, to je jen zlomek hostů, kteří pomáhali vedle Pavla vlévat optimismus a hrdost do žil mnohdy unaveným demokratům v našem kraji.

Pomáhal tak možná i nevědomky formulovat pádné důvody, proč je svoboda a demokracie tak důležitá pro každého slušného člověka. Jak důležité pro něj byly tyto cesty do tohoto kraje svědčí to, že společně s občany Kopřivnice oslavil i náš vstup do Severoatlantické aliance. Vztah to byl ovšem víc než oboustranný a zdvořilostní. Pavel Pecháček se nakonec stal i jedním z kopřivnických, když mu byl udělen titul Čestný občan Kopřivnice. Nikdy se nezapomínal hlásit k tomu, že vedle mnoha vyznamenání a řádů z celého světa, dostal ocenění od Masarykova demokratického hnutí a titul občana Kopřivnice.

O jeho velikosti svědčí i jeho několikeré vyjádření k lidem, kteří ho příliš chválili. „Jsme lidé hříšní a já nejsem výjimkou.“ Pravil.

Ano. Ani jím obdivovaný Tomáš Garrigue Masaryk nebyl dokonalý, ale součty činů z něj udělaly mimořádně inspirativního státníka, stejně jako celo-

životní postoje a činy udělaly z Pavla Pecháčka osobnost, na kterou nezapomeneme a kterou se budeme i nadále inspirovat.

Nedlouho před tím, než nás Pavel navždy opustil, jsem s Pavlem dlouze hovořil. Ani v tomhle hovoru mi na závěr nezapomněl připomenout...

... a prosím tě! Nezapomeňte pozdravovat mé Kopřivnické!!!

PAVLE, NEZAPOMENEME.

LUBOMÍR SAZOVSKÝ

Střípky z mozaiky

- Spory o prezidentské nástupnictví se táhly od samého vzniku republiky. Masarykovi bylo tehdy 68, nebyl zcela zdrav a za svého nástupce považoval Beneše, kterému bylo pouze 35 let. Bylo proto zapotřebí, aby požadovaný věk pro volbu prezidenta byl v ústavě snížen. Proti snížení věkové hranice byli pouze národní demokraté, kteří si uvědomovali, že tím vlastně padá prosazení kandidatury Karla Kramáře.

- Charisma, jež z Masaryka vyzařovalo, způsobovalo, že byl obecně oblíben a měl mnoho stoupců napříč celým politickým spektrem a celou společností. Republika byla přímo ztotožňována s jeho osobou a termín Masarykova republika nebyl prázdnou floskulí. Málodko se také odvážil proti Masarykovi přímo vystoupit. To vedlo i k tomu, že kritické hlasy se soustřeďovaly především na toho, koho Masaryk ustanovil za svého nástupce – tedy na dr. Beneše.

- Ještě počátkem 30. let byly Benešovy šance na zvolení prezidentem nepatrné. Dokládá to i oficiální zpráva o jeho rozhovoru s jugoslávským králem Alexanderem z prosince 1932. Beneš v rozhovoru uvedl, že v případě odchodu prezidenta by ministrem nezůstal a kdyby politické strany nepostavily jeho kandidaturu, odešel by z politického života.

- Abdikaci prezidenta Masaryka předcházelo několik zajímavých skutečností. Osmnáctého listopadu s ním o abdikaci hovořil dr. Beneš a hned následujícího dne navštívil Masaryka Jan Malypetr, který před 14 dny skončil ve funkci

premiéra a převzal funkci předsedy poslanecké sněmovny po zemřelém Bohumíru Bradáčovi. Nejdříve prezidenta požádal, aby abdikaci o měsíc odložil – což Masaryk odmítl – a pak s určitými rozpaky prezidentovi sdělil, že by se o prezidentskou kandidaturu chtěl pokusit sám. Masaryk se k tomu nijak nevyjádřil. Případná Malypetrova kandidatura ale nebyla vzata v úvahu ani v jeho mateřské straně – zřejmě pro výraznou neoblíbenost na Slovensku poté co veřejně uvedl, kolik české země hospodářsky doplácí na Slovensko – a dál byl hledán vhodný kandidát. Zatímco Karel Kramář byl považován za nepřijatelného a nový předseda vlády Milan Hodža kandidaturu odmítl, obrátila se protibenešovská opozice dokonce i na sociální demokraty Antonína Hampla a Ivana Déreera. Zatímco Hampl odmítl, Dérer je přímo vyhodil.

- Rudolf Beran, který byl od 19. listopadu předsedou agrární strany, navštívil 2. prosince v Lánech Masaryka a prosil ho, aby se nevzdával úřadu. Masaryk ale stroze odpověděl: „Prosím vás, zprost’te mne té funkce. Nemohu dělat figuranta.“
- Agrární strana jako vůdčí síla protibenešovské opozice neměla připraveného proti Benešovi kandidáta a nedařilo se jí ho nalézt mezi politiky. Snažila se proto vyhledat nepolitickou osobu, která by měla jméno a byla přijatelná veřejnosti. Osloven byl profesor Josef Pekař, i ten ale odmítl s tím, že již není zcela zdravý a není schopen reprezentativní funkce. V prohlášení pro tisk však přímo popřel, že by mu byla kandidatura nabídnuta.
- Kandidaturu nakonec přijal profesor Bohumil Němec, světově uznávaný biolog, který již na pražské univerzitě zastával i funkce děkana či rektora. Těsně před volbou však byla jeho kandidatura – poté, co vešlo ve známost rozhodnutí Hlinkovy strany volit Beneše – jako zcela bezpředmětná a zbytečná stažena. I přes oficiální stažení kandidatury ale ve volbách několik hlasů dostal.
- O výsledku prezidentské volby, která se konala 18. prosince 1935, zřejmě definitivně rozhodla schůzka dr. Beneše s Hlinkou den před volbou. V obsáhlém zápisu, který si o schůzce Beneš pořídil, totiž Hlinkovi zdůraznil i svůj hlavní argument: že volbu rozhodnou právě Slováci tím, že budou hlasovat pro Beneše. Pokud by hlasovali pro profesora Bohumila Němce, tak by – vzhledem k již známým volebním propočtům – nebyli na vítězných straně. Zapsal si také to, že Hlinkovi řekl, že je pro to, aby jeho strana šla do vlády a že pak by byly „všechny její finanční bolesti“ vyřízeny.

Pro členy Masarykova demokratického hnutí

Vážení členové! Doplňte nám prosím Vaše e-mailové adresy pro zaslání pozvánek na naše akce. Pozvánky již nejsou zasílány poštou. Případně můžete nahlásit telefonní číslo. Můžete i sledovat naše FB stránky, kde jsou všechny akce aktuálně uváděny.

Děkujeme.

Ročník XXXI, číslo 142 / duben–červen 2023

Výkonná redaktorka: Barbora Zapletalová
Redakční rada: Vratislav Preclík (předseda),
Lidmila Ripová, Josef Dolista, Erik Lukas

Vydavatel: Masarykovo demokratické hnutí, Praha 2023
Adresa redakce: Senovážné náměstí 978/23, Praha 1

telefon: 606 770 680
e-mail: masdem2@email.cz
www.masarykovohnuti.cz

Redakce otiskuje články, i když nejsou v souladu s názorem vydavatele a redakce.
Přetiskování informací jen s uvedením pramene včetně jména autora.

Registrace: Ministerstvo kultury ČR číslo 7435 – ISSN 1210 – 1648.
Tisk: Tiskařské služby Rudolf Valenta

*„A neztratit živý zájem:
protože zájem,
to je právě život sám,
bez zájmu a bez lásky
není života.“*

T. G. Masaryk